

Háda Béla

India és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolatainak hét évtizede (1947–2017)

Bevezetés

Az Amerikai Egyesült Államok és India államközi kapcsolatainak alakulását igen élénk figyelem kíséri napjainkban. E kiemelt érdeklődés persze nem kis részben annak köszönhető, hogy a két ország mélyülő biztonsági együttműködése érdemben befolyásolja a hatalmi erőviszonyok alakulását Ázsiában. Nem lényegtelen, hogy mindezt az az egyre kevésbé titkolt szándék motiválja részükről, hogy az Indiai-óceánon, illetve az ahhoz kapcsolódó minél több térségben hatékonyan legyenek képesek ellensúlyozni a Kínai Népköztársaság gyorsan növekvő hatalmi ambícióit. Peking korlátozásában természetes és mély stratégiai érdekazonosság figyelhető meg India és az USA között, amely hosszabb távra nézve is valószínűvé teszi a kooperációjuk fennmaradását.

Nem mindig volt azonban jellemző rájuk a ma tapasztalható viszonylagos egyetértés. Washington és Újdelhi kapcsolatai mértékletesen szólva is igen változatos múltra tekintenek vissza. Formálódásuk jóval kevésbé függött a demokratikus értékrend közösségétől, mintsem azt sokan logikusnak érezték, és sokkal inkább alá volt rendelve a két állam politikai identitásából és reálstratégiai megfontolásaiból fakadó törekvéseinek. Ezek a törekvések pedig a független indiai állam 1947. augusztus 15-i megalakulásától kezdődő évtizedekben gyakran egymással nem összeegyeztethető álláspontokra vezették az egymástól nemcsak fizikai, de kulturális értelemben is igen távol elhelyezkedő politikai eliteket. E tanulmány arra vállalkozik, hogy a hidegháborús kezdetektől napjainkig felvázolja az amerikai–indiai kapcsolatok dinamikáját, és különösen a posztbipoláris korszakra nézve jellemezze annak legfontosabb tartalmi összetevőit és a benne rejlő további perspektívákat.

A kezdetektől az indiai–kínai határháborúig

India viszonyulása az USA hidegháborús politikájához

Jóllehet Washington a függetlenné válás napjától elismerte India szuverén állami létét, és még 1946 novemberében a nagykövetségét is megnyitotta Újdelhiben,¹ az ország illeszkedése az amerikai külkapcsolatok rendszeréhez kezdetől fogva nem volt összevethető

¹ *A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: India* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/countries/india> (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)

Nyugat-Európa demokratikus berendezkedésű, az USA természetes szövetségesi körét alkotó államaival. És ez nem csak a gazdasági fejletlensége vagy földrajzi elhelyezkedése miatt volt így. Az indiai politikai elit több évezredes szellemi fejlődés és hagyományrendszer örökösének tekintette magát, ami – nehezen vitatható vélekedésük szerint – hazájukat az emberiség egyik jelentős civilizációs központjává emelte. Ehhez társult, hogy az ország függetlenné válásakor egyszeriben a világ második legnépesebb és hetedik legnagyobb területű államává vált. Vezetőinek sajátos gondolkodásmódjában az indiai civilizációs tradíciók éppúgy szerephez jutottak, mint a gyarmati múltból fakadó traumák és tanulságok. Mindez a hidegháborús nemzetközi környezetben, ahol a dekolonizáció még folyamatban volt, India számára a külpolitika stabil és nem mindig Nyugat-barát tájékoztatói pontjait jelentette.

A kezdeti években a két állam kapcsolatainak fejlesztését tovább nehezítette, hogy történelmi tapasztalataik és ebből következőleg stratégiai preferenciáik sem voltak megfellelthetők egymással. Jóllehet az USA is elmondhatta magáról, hogy egy felszabadult gyarmatból növekedett ki, ez a kibontakozó hidegháborús szembenállás közepette nem hozott létre lényegi rokonságot a két elit globális szemlélete között. Dzsaváharlál Nehru, India első, a külpolitikai koncepciók szempontjából is nagy hatású miniszterelnökének politikája egy komplett világkép szellemében formálódott, amelyet semmivel sem tartott súlytalanabbnak az amerikaiakénál, és amelyet rendszeresen kommunikált a korabeli nemzetközi közösség irányába is. Hazáját egy különleges hatalmi szerepben képzelte el, amely az egykor gyarmatosított népek összefogásával és erkölcsi példamutatással érvényesülhet a korabeli nagyhatalmakéval összevethető katonai, gazdasági vagy technológiai képességek hiányában. Alárendeltséget senkivel szemben nem kívánt elfogadni. Nehru számára nem voltak ismeretlenek a nyugati politikai kultúra elemei, műveltsége, világlátásának egyedisége sok kortárs politikai vezető fölé emelte. Alapjában véve, ahogy nem látott ádáz ellenséget a szocializmusban, úgy nem volt USA-ellenes sem. Ám céljait, India kívánatos helyét a nemzetközi rendszerben sajátos indiai nézőpont alapján fogalmazta meg. Az általa vezetett indiai kormány nem osztotta az USA aggodalmait a kommunizmus globális térnyerésével kapcsolatban. Már csak azért sem, mert a kormányzó párton, az Indiai Nemzeti Kongresszuson belül is erős képviselői voltak a baloldali eszmeáramlatoknak, és az ország gazdaságpolitikájában is megjelentek az államszocialista gyakorlatra emlékeztető elemek.² Emellett Indiában a hidegháború problematikáját sem akképpen látták, mint az Egyesült Államokban. Támaszkodva a gyarmati múlt megkerülhetetlen mentális örökségére, Nehru és köre sokkal jobban tartott attól, hogy az ország rövidesen elveszíti frissen szerzett szabadságát, és egyfajta gazdasági neokolonializmus áldozatává válik.³ Stratégiai megközelítésben sokkal inkább preferálta a szuperhatalmak versengésének távol tartását India közvetlen biztonságpolitikai környezetétől. Az indiai gondolkodásmódot az határozta meg, hogy még ha meggátolhatatlan is a Szovjetunió és az Egyesült Államok ellenségeskedése vagy esetleges összecsapása, azt a két érintettnek egymás között kell rendeznie és a – korabeli

² Ezekre példával szolgált az öt éves tervek rendszere, a nehézipar kiemelt fejlesztése vagy például egyes stratégiai minősített gazdasági ágazatok állami ellenőrzés alatt tartása.

³ HAGERTY, Devin T. (1986): *The Development of American Defense Policy Toward Pakistan, 1947–1954. The Fletcher Forum*, Vol. 10, No. 2. 217–242., 229.; BURKE, S. M. – ZIRING, Lawrence (1973): *Pakistan's Foreign Policy. An Historical Analysis*. London, Oxford University Press. 119–122.

szóhasználatlaltal – Harmadik Világ országait hagyják ki belőle. Ehhez kapcsolódóan kíváncsnak tekintette Dél- és Délkelet-Ázsia nukleáris fegyvermentességét is.⁴

Mindez több elemét tekintve természetesen illúzió volt, ahhoz viszont elég, hogy az indiai politikai vonalvezetést egyik szuperhatalom fővárosában se tekintsék a maguk érdekei szempontjából feltétlenül megbízhatónak. Újdelhi ugyanakkor mindkét féllel igyekezett gyümölcsöző kapcsolatokat kialakítani abban a reményben, hogy megkaphatja tőlük azt a tetemes pénzügyi és technikai segítséget, amelyre a szegény, rendkívüli modernizációs kihívással szembesülő országnak szüksége volt. India kapott is némi pénzügyi támogatást az Egyesült Államoktól ezekben az években.⁵ Sajátos jelenség volt ezzel kapcsolatban, hogy miközben a fejletlen indiai gazdaság éhezte az amerikai befektetéseket, addig az elit komolyan tartott attól, hogy országa kiszolgáltatottá válik a külföldi pénzügyi köröknek, és emiatt frissen kivívott függetlensége relativizálódhat.⁶ Az is hozzátartozik azonban az összképhez, hogy Nehru ódzkodása a komolyabb elkötelezettség vállalásától a pénzügyi segítség ellentételezésére jórészt indokolhatatlanná tette a nagyobb összegű amerikai segélyeket.⁷ A lakosságot leginkább szorongató problémák megoldását ígérő élelmiszersegélyek ügye 1951 júniusára rendeződött. Hosszú lejárátú kölcsönként 190 millió dollárnyi gabonaszállítmány indult Indiába, az első a hasonló kontingensek sorában. Az amerikai kongresszus fenntartásai az ügylettel kapcsolatban azonban negatív visszhangot szültek a dél-ázsiai országban, míg a Szovjetunió csekélyebb értékű, de gyorsabban érkező élelmiszer-támogatását nagyra értékelték. Indiában gyakorta az emberéletek feletti alkudozásnak érezték az amerikai magatartást, ami nem növelte a bizalmat az amerikai szándékokkal vagy általában a nyugati kapitalista gondolkodással szemben.

Mégsem ez volt Washington és Újdelhi kapcsolatainak első komoly tehertétele, hanem a kasmíri konfliktussal összefüggő amerikai álláspont.⁸ Kasmír fejedelemség területének hovatartozása miatt 1947-ben fegyveres konfliktus tört ki a megalakuló India és Pakisztán között, amit a felek csak 1948 végén függesztettek fel, tűzszüneti megállapodás keretében fagyasztva be a terület lényegében máig érvényes ellenőrzési viszonyait.

Nehru és köre számára nem volt vitás, hogy az egykori fejedelemség területére vonatkozó indiai igény nemzetközi jogi és morális értelemben megingathatatlan, és ennek elismerését elvárta volna azoktól a hatalmaktól, amelyek a dél-ázsiai brit gyarmati területfelosztás játékszabályainak kialakításában meghatározó szerepet viseltek. Az USA és az Egyesült Királyság azonban immár a hidegháborús logika alapján politizált, és tartózkodott a Pakisztánnal való nyílt szembehelyezkedéstől, ehelyett támogatta az ENSZ BT 1948. április 21-i 47. számú határozatát.⁹ Utóbbi állította fel a szervezet kasmíri misszióját (United Nations Commission for India and Pakistan – UNCIP), amely a tűzszüneti folyamat

⁴ Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization (CTBTO). Forrás: www.ctbto.org/the-treaty/history-summary/ (A letöltés ideje: 2013. 11. 03.)

⁵ Erről lásd SULTANA, Saeeda – ALQAMA, Syed Khawaja – FAROOQ, Muhammad (2013): U.S. Economics Assistance to India & Pakistan: A Comparative Study. *Pakistan Journal of Social Sciences (PJSS)*, Vol. 33, No. 1. 25–35.

⁶ KUX, Dennis (1993): *India and the United States: Estranged Democracies, 1941–1991*. Washington D. C., National Defense University Press. 78.

⁷ KUX 1993, 79.

⁸ KUX 1993, 57.

⁹ Lásd *Resolution 47 (1948)*. United Nations, Security Council Resolutions. Forrás: [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/47\(1948\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/47(1948)) (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)

betartását volt hivatva ellenőrizni. Indiában ezt a magatartást képmutatónak ítélték, miután a fejedelemségek csatlakozásának szabályait a gyarmati területfelosztással párhuzamosan még a britek határozták meg. Washingtontól pedig szolidaritást vártak volna a saját jogértelmezésük szerint ellenséges invázióval szemben harcoló indiaiak iránt, akik ráadásul a demokratikus értékekben is osztoznak az amerikaiakkal. Ezzel szemben Újdelhiben úgy ítélték meg, hogy az Egyesült Államok a demokráciáról és nemzetközi jogról csak beszél, miközben gazdasági és hatalmi-politikai érdekektől vezérelve inkább Pakisztán felé orientálódik.¹⁰

Ezt erősítette, hogy 1954. május 19-én Pakisztán és az Amerikai Egyesült Államok megkötötte a két ország katonai szövetségét szerződéses formában rögzítő *Kölcsönös védelmi támogatási egyezményt*, amelynek keretében Washington katonai felszerelést és kiképzési támogatást ígért a dél-ázsiai államnak.¹¹ Ezzel az indiai elképzelések a hidegháborús szembenállás távoltartásáról egyértelműen meghiúsultak. Bár Washington a rivális országot választotta szövetségeseének, ezzel még nem vált automatikusan ellenséges országgá India szemében, és ezt Washingtonban is hasonlóképpen látták.

Nehru első ízben 1949. október 11–15. között járt miniszterelnökként az USA-ban.¹² Az ekkor lezajlott washingtoni tárgyalásainak tapasztalatai azt sugallták vendégglátói számára, hogy az indiai kormány nem kíván állást foglalni egyik hidegháborús fél mellett sem, önálló kül- és biztonságpolitikai irányvonalát igen határozottnak és hitelesnek érzi, és a nagyhatalmi kolonizáció valamilyen formában való visszatértétől jobban tart, mint bármiféle kommunista térnyeréstől.¹³ India washingtoni megítélésének nyilván az sem használt, hogy az amerikai külügy már a kezdetektől erős szovjet befolyást feltételezett az indiai politikai elit felett.¹⁴ Mindennek ellenére Nehru első útját még további három követte, 1956-ban, 1960-ban, majd 1961-ben. Egészen az ezredfordulóig, az amerikai–indiai kapcsolatok szorosabbá válásáig, nem volt még egy olyan indiai kormányfő, aki ennyi alkalommal járt volna az Egyesült Államokban.¹⁵

Érdemes előljáróban megjegyezni, hogy bár az első amerikai elnöki látogatásra 1959-ig kellett várni, John Foster Dulles külügyminiszter két alkalommal is tárgyalt Nehruval Újdelhiben. Az amerikai elnökök közül a hidegháború időszakában (sőt tulajdonképpen az ezredfordulóig) mindössze hárman, Eisenhower (1959), Nixon (1969) és Carter (1978) utaztak Indiába, ugyanakkor a külügyminiszteri látogatások kifejezetten gyakoriak voltak, különösen az 1960-as években. Intenzívebb felső szintű kapcsolattartás lényegében a szövetségesnek számító Pakisztánnal sem volt a tárgyalt időszakban, de később sem. Mindez azt bizonyítja, hogy minden nézeteltérés dacára az Egyesült Államok tulajdonított némi fontosságot az indiai kapcsolatainak, még ha azokat nem is kezelte a legmagasabb prioritással.

Visszatérve az 1950-es évekre, az évtized folyamán az indiai kormányzati elitet erősen ingerelte a pakisztáni–amerikai katonai együttműködés fejlődése, különös tekintettel Washington haditechnikai támogatására, amelyben Pakisztán India elleni fegyverkezésének

¹⁰ KUX 1993, 61.

¹¹ Lásd HAGERTY 1986, 217–242., 218.

¹² *Visits By Foreign Leaders of India* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/departmenthistory/visits/india> (A leltetés ideje: 2018. 06. 12.)

¹³ HAGERTY 1986, 229.; BURKE–ZIRING 1973, 119–122.

¹⁴ KUX 1993, 51–52.

¹⁵ *Visits By Foreign Leaders of India* (é. n.).

támaszt látták.¹⁶ A katonai segélyek ügye így érthetően kiemelt témává vált Újdelhiben. Dwight D. Eisenhower kormánya 1954. február 25-én indította útjára a Pakisztánnak szánt katonai segélyezési programot.¹⁷ Jól mutatja az indiai viszonyulást ehhez a programhoz, hogy a *Hindustan Times* című napilap 1954. február 28-i száma mintegy 500 millió dollár értékűre becsülte a Pakisztánnak juttatott amerikai katonai segély összértékét. Újdelhiben persze hajlamosak voltak eltúlozni a fenyegetés mértékét, stratégiai helyzetértékelésük azonban annyiban helyes volt, hogy a pakisztáni állam fegyveres kapacitásainak erősödése végeredményben fokozta a kasmíri válság újabb háborús eszkalációjának veszélyét. Az amerikai szuperhatalom destruktív szerepének újabb példáját látták a folyamatban, amely azonban nem feltétlenül az amerikai szándékok szerint alakult. Köz helyszámba megy, hogy a fegyverkezés ügye mennyire fontos szerepet játszott a hidegháború nemzetközi rendszerében érvényesülni kívánó államok számára, de ez éppen Indiában sokkal kevésbé volt jellemző, mint nyugati szomszédja esetében. Washington azonban nem a kasmíri konfliktus újbóli kielezése érdekében látta el Pakisztánt katonai segélyekkel, hanem a közel-keleti stabilitás támogatását remélték tőle. Az később vált nyilvánvalóvá, hogy a fegyverkezési eredményeket a pakisztániak az Indiával szembeni nézeteltérések rendezésére is hajlamosak voltak felhasználni.

Ugyanakkor az indiaiak is folytattak tárgyalásokat amerikai katonai járművek (szállító repülőgépek, harckocsik) beszerzéséről, ezek azonban nem mérhetők a rivális államnak nyújtott támogatáshoz. Érzékelhető volt viszont, hogy Nehru az egyensúlyozó politika szellemében a feszültség ellenére sem kívánt szakítást az USA-val.¹⁸ Sőt, 1954. szeptember 21-én mintegy 244 millió dollár értékű, Indiának nyújtandó amerikai támogatásról is megállapodás született.¹⁹

A Kínai Népköztársasághoz fűződő, Újdelhiben egyébként stratégiai fontosságúnak tekintett kapcsolatok megromlásával az 1950-es évek végére az indiai külpolitika is erős nyomás alá került. Peking egyre fenyegetőbbnek ítélt magatartására válaszul annak az Indiának kellett erőt mutatnia, amely addig sok korabeli államnál, így a potenciális riválisoknál is jóval csekélyebb figyelmet szentelt védelmi képességeinek. Ebben a helyzetben a szuperhatalmak lehetséges támogatása újra fontossá vált, az amerikai magatartás azonban nem tükrözött radikális változást, csak erősödő jóindulatot. Goa, Daman és Diu indiai portugál enklávék 1961. évi annektálásakor az Egyesült Államok nem vállalta a fegyveres fellépést a NATO-szövetséges Portugália érdekében, de Indiát sem támogatta. Utóbbi fegyveres fellépését Nehru békés egymás mellett élést és tárgyalásos megoldásokat preferáló morális álláspontjával összeegyeztethetetlennek tartotta.²⁰ E felismerés persze nem okozott megrázkódtatást az amerikai külpolitika világszemléletében, csak az indiai morális álláspontok álságosságát példázták vele. Ahogy John F. Kennedy elnök – az amerikai közvélekedésre vonatkoztatva – fogalmazott a Washingtonba akkreditált indiai nagykövetnek,

¹⁶ *Az Egyesült Államok katonai segélye Pakisztánnak*. MNL-OL XIX-J-6-a, India, 4. doboz, 51/szig. biz./1954. 1954. március 27.

¹⁷ McMAHON, Robert J. (1988): United States Cold War Strategy in South Asia: Making a Military Commitment to Pakistan, 1947–1954. *The Journal of American History*, Vol. 75, No. 3. 812–840.

¹⁸ *Az Egyesült Államok katonai segélye Pakisztánnak*.

¹⁹ MNL-OL, XIX-J-6-a, India, 4. doboz, 317/1955. 1955. december 24.

²⁰ KUX 1993, 198.

„rajtakapták a prédikátort, amint kijön a bordélyházból”.²¹ Emellett a történetek gyengítették Washingtonban azok pozícióját, akik az Indiával való szorosabb együttműködést szorgalmazták a pakisztáni vonal helyett.

A Kínával 1962 őszen kitört határháború idején az USA magatartása már sokkal egyértelműbb volt, még ha ez nem is jelentett igazán erőteljes kiállást. John F. Kennedy 1959-ben még szenátorként, majd elnökként is India²² mellett foglalt elvi álláspontot India és Kína viszonyának elmérgesedését elemezve. Ehhez az is hozzátartozik, hogy Újdelhi minden jel szerint elnézte, hogy az amerikai titkosszolgálat indiai területen is folytassa Kína-ellenes tevékenységét – legalábbis amíg az nem veszélyezteti a biztonságát. Mint ismert, az október 20. és november 21. közötti úgynevezett 33 napos háború²³ Kína gyors győzelmét hozta.

A nehru stratégiai vonalvezetés felülvizsgálata és a szovjet szövetség

Washingtoni körökben némi meglepetést váltott ki a kínai hadműveletek gyors és vitathatatlan sikere. Nehru Portugál-India anektálásakor kényelmesen támadhatóvá vált korábbi, fennen hangoztatott magasztos elveinek felemlegetésével, India súlyos veresége azonban nem állt érdekükben. Az októberi kínai offenzíva így diplomáciai állásfoglalásra ösztönözte az Egyesült Államok külügyminisztériumát, amely szerint az országot „sokkolta a kínai kommunisták India elleni erőszakos és agresszív akciója. Együttérzünk Indiával azon törekvésében, hogy megfeleljen e nemzeti integritását ért elvtelen kihívásnak.”²⁴ Washington leginkább az indiai fegyveres erők gyatra szereplése miatt volt meglepve. Későbbi visszaemlékezések szerint ugyanis az USA-ban sem vártak igazán kiterjedt fegyveres konfliktust, de azt senki sem hitte volna, hogy Kína ilyen könnyedén „feltörli a padlót” az indiai hadsereggel.²⁵ Egyértelművé vált, hogy India adott állapotában nem tekinthető jelentős katonai hatalomnak, tágabb stratégiai összefüggésben azonban az USA számára nem volt kíváncsú akár a kínai, akár a szovjet befolyás további növekedése Dél-Ázsiában. Ezért amikor Nehru október 28-án katonai segély reményében felkereste az Indiába akkreditált amerikai nagykövetet, John Kenneth Galbraithot részéről nagy megértésre talált. Galbraith, a neves közgazdász és liberális gondolkodó, azok közé tartozott, akik komolyan pártolták az amerikai–indiai partnerség gondolatát, és Nehruval is jól szót tudott érteni. John F. Kennedy kormánya azonban nem vállalt komolyabb kockázatot (és kiadásokat) az események befolyásolása érdekében, és végül nem túl nagy mennyiségű lőszert és aknákat juttatott Indiának.²⁶ Mindez összesen nagyjából 800 tonnányi muníció és felszerelés

²¹ KUX 1993, 198.

²² SOHERWORDI, Syed Hussain Shaheed (2010): US Foreign Policy Shift towards Pakistan between 1965 & 1971 Pak-India Wars. *A Research Journal of South Asian Studies*, Vol. 25, No. 1. 27–29.

²³ ELLEMAN, Bruce A. (2001): *Modern Chinese Warfare, 1795–1989*. London, Routledge. 261–262.; ABITOL, Aldo D. (2009): Causes of the 1962 Sino-Indian War: A Systems Level Approach. *Josef Korbel Journal of Advanced International Studies*, Vol. 1, 74.

²⁴ U.S. Raps China's 'Aggressive Action' (1962). *Pacific Stars and Stripes*, 1962. 10. 22. (Japan edition.) 1.

²⁵ KUX 1993, 202.

²⁶ GUHA, Ramachandra (2008): *India After Gandhi. The History of the World's Largest Democracy*. New York, HarperCollins. 340.

szállítását jelentette.²⁷ Messze keveset ahhoz, hogy háborút lehessen nyerni vele, ahhoz viszont éppen eleget, hogy a nyugati szuperhatalom ne kerüljön olyan megvilágításba, mint aki sorsára hagyott egy kommunista agresszorral szemben önmagát védelmező országot. Nagy-Britannia és az USA együttes katonai támogatása a válság alatt mintegy 70 millió dollár összértéket tett ki.²⁸ Szerény eredmény volt ez annak tükrében is, hogy Indiában az amerikai fegyverek elfogadása még az el nem kötelezett státusz fenntarthatóságát is sokak szemében kétségessé tette.²⁹ Kína végül azt a nagyvonalúságot is megengedhette magának fölénye birtokában, hogy egyoldalúan nyilvánítsa ki a tűzszünetet, és a keleti, vitatott térségekben visszavonuljon korábbi állásaiba. A történetek ismét azt a következtetést erősítették meg minden félben, hogy az Egyesült Államok ekkor, még ha szövetségesnek értelemszerűen nem is, de potenciális ellenfélnek sem tekintette Indiát, amely ráadásul a vártnál is gyengébb játékosnak bizonyult. Nem egészen egy évtized múlva az akkori amerikai kormányzat már egészen más megvilágításban látta ezt.

Nehru kormányának kül- és biztonságpolitikáját érthető módon hiteltelenné tette a határháborús vereség, ez azonban nem elsősorban az USA-val kapcsolatos nézetek felülvizsgálatát ösztönözte, hanem a Szovjetunió felé való közeledés forgatókönyvét erősítette. 1963-ban Kína és Pakisztán határegyezményt kötöttek, amely elhárított minden akadályt stabil kapcsolataik építése elől, egyúttal immár közösen tette ellenérdekelte őket abban, hogy a kasmíri kérdés valamikori rendezése Indiának kedvező eredménnyel mehessen végbe. Pakisztán újabb rajtaütése a kasmíri terület indiai részének elfoglalására 1965-ben pedig jól mutatta az északnyugati szomszéd önbizalmának erősödését, amit nemcsak a kínai jóindulat, de az amerikai fegyverszállítmányok is fűtöttek. Utóbbiak szerepét az újabb háború kirobbanásában még az amerikaiak – egyebek mellett a már említett John K. Galbraith, de később közvetve Henry Kissinger³⁰ – is elismerték.

A dél-ázsiai katonai együttműködés szempontjából új korszak azonban már a merénylet áldozatává vált Kennedy utódjának nevéhez fűződött. Lyndon Baines Johnson elnök (1963–1969) általában kevésbé volt optimista az indiai–amerikai kapcsolatok perspektíváit illetően, mint elődje. Elismerte ugyanakkor, hogy a két dél-ázsiai hatalom közül India az erősebb és nemzetközi szinten is fontosabb játékos, így nem érdemes elidegeníteni. Már csak azért sem, mert – akárcsak Pakisztán esetében – az indiai állam támogatása az 1962-es határháború után úgy is felfogható volt, hogy az USA általa megerősíti Dél-Ázsiát a kommunista hatalmak expanziójával szemben. Washington végül egy 5 éves, 500 millió dollár értékű védelmi támogatási programot ajánlott fel Indiának, részben segély, részben pedig kedvezményes kamatozású hitel formájában. Az erről szóló megállapodást 1964. június 6-án jelentették be.³¹ Az amerikai fél azonban ódzkodott attól, hogy az indiai haditechnikai szállításokat a pakisztániakkal egy szinten kezelje, így az akkor korszerűnek számító F–104-es Starfighter vadászpilóta gépek iránti indiai igényt visszautasította. Várható volt azonban,

²⁷ *Memorandum From the President's Deputy Special Assistant for National Security Affairs (Kaysen) to President Kennedy* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v19/d192> (A letöltés ideje: 2016. 12. 02.)

²⁸ SOHERWORDI 2010, 28.

²⁹ Lásd még BRECHER, Michael (1979): *Non-Alignment Under Stress: The West and the India-China Border War. Pacific Affairs*, Vol. 52, No. 4. 614–616.

³⁰ Lásd KISSINGER, Henry (1979): *White House Years*. Boston, Little, Brown and Co. 997–998.

³¹ KUX 1993, 228–230.

hogy az indiai kormányzat az egyensúlyozó gyakorlatának megfelelően a másik potenciális ellátóhoz, a Szovjetunióhoz fordul majd hasonló igénnyel. Ezt követően vált a szovjet MiG 21-es az indiai vadászlégierő gerincét alkotó repülőgéppé. Az 1965-ös indiai–pakisztáni háború pedig végképp betett a programnak. Az amerikai fél a konfliktusra válaszul leállította a katonai segélyezést.³² A fegyverembargót egy évtizeden át fenntartották, csupán eseti jellegű döntések adtak felmentést alóla, egy-egy ügylet érdekében.

Feszült időszakok

Az 1965-ös pakisztáni támadás lényegében meglepte az indiai felet. Végrehajtásában Iszlámábád kulcsszerepet szánt az amerikai haditechnikának, és ezt az indiai diplomácia szóvá is tette Washington számára.³³ A helyzet csapdája a korábban már említett sajátos félreértésekből adódott. Noha az USA eredetileg nem India ellen akarta felszerelni a pakisztáni fegyveres erőket az akkor élvonalbelinek számító haditechnikai eszközökkel, azok alkalmazására mégis a dél-ázsiai államok területi konfliktusaival összefüggésben került sor. Bár ez nem volt az USA közvetlen szándéka, megakadályozására sem voltak eszközei. A katonai fenyegetés fokozódásának elkerülésére válaszul egyrészt figyelmeztették Kínát, hogy nem tűrik el a fegyveres beavatkozását a konfliktusba (erre nem is került sor), másrészt igyekeztek semlegesen viselkedni a felekkel szemben, ami a katonai segélyek azonnali leállítását is magában foglalta. Utóbbit India kifejezetten sérelmesnek találta azok után, hogy egyértelműen Pakisztán került az agresszor szerepébe. Nehru ekkor már egy éve nem volt az élők sorában, a pakisztáni támadás pedig komoly próbatétel volt az addigi kül- és biztonságpolitikáját felülvizsgáló India számára. Végül eredményesen vette ezt a próbatételt, a krízis lezárulása és az ország önvédelmi képességének demonstrációja azonban nem eredményezhetett automatikusan minőségi javulást az indiai–amerikai viszonyban. Az amerikai magatartást ugyanis a konkrét háborús helyzeten túlmutató szempontok befolyásolták.

A washingtoni politikai körök általában véve is nagyon szerény hozadékot láttak az USA dél-ázsiai „befektetéseiben”, amelyek az abszolút számokat illetően elég magas összegre rúgtak – különösen a tényleges eredmények tükrében. Számukra a kérdés egyszerűen merült fel: százmilliókat investáltak egy gyengén működő, demokratikus alkotmányossága dacára a harmadik világ államai számára hasonlóan demokratikus berendezkedés iránti ösztönzést nem nyújtó országba, amely ráadásul folyamatosan önállóságát demonstrálta, és nem viselkedett támogatóan az amerikai külpolitikai célokkal szemben sem.³⁴ A térség két vezető államának együttműködési készsége és megbízhatósága egyaránt kérdéses volt a szemükben, miközben a prioritások között a vietnámi háború sokkal fontosabb kérdéssé nőtte ki magát. Dél-Ázsia így végeredményben egyre kevésbé tűnt lényeges térségnek az amerikai stratégiai számításokban.

³² Lásd MIAN, Anam (2015): The Rocky U.S.-Pakistan Security Relationship. *Security Assistance Monitor*, 2015. 08. 21. Forrás: www.securityassistance.org/fact_sheet/rocky-us-pakistan-security-relationship (A letöltés ideje: 2016. 01. 22.); EPSTEIN, Susan B. – KRONSTADT, Alan K. (2013): *Pakistan: U.S. Foreign Assistance*. CRS Report for Congress. 9. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R41856.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 01. 22.)

³³ KUX 1993, 236.

³⁴ KUX 1993, 268.

Mindez egybeesett az indiai külpolitika realista fordulatával, amely Indira Gandhi miniszterelnökségével (1966–1977; 1980–1984) kapcsolódott össze. Nehru lánya, Indira már egyértelműen Dél-Ázsia vezető hatalmának szerepét szánta hazájának, amely emellett a nemzetközi küzdőtéren is egyike a legnagyobb tekintéllyel bíró szereplőknek. Az új indiai kormányfő 1966. márciusi washingtoni látogatása igen pozitív légkörben zajlott le, nyoma sem volt még a néhány évvel későbbi feszültségeknek. Gandhi jó benyomást tett az amerikai félre, minek nyomán Johnson újabb élelmiszer-támogatásra tett javaslatot a hiánnyal küzdő ország számára. Utóbbi téma nem sokkal később inkább feszültségeket szült a két fél között.

Johnson utóda, Richard Nixon (1969–1974) ugyanis kevésbé értékelte az indiaiak politikai megfontolásait, ellenszenve pedig Indira Gandhi részéről is viszonzásra talált. Mindemellett törekedett a jó viszonyra mindkét dél-ázsiai állammal, nem sokkal hivatalba lépése után, 1969-ben el is látogatott a térségbe. Megbeszélése az indiai kormányfővel azonban tartalmatlanra sikerült, és nem tudta megteremteni a bizalmat a felek között. Nixonnal egy másik fontos szereplő is színpadra lépett: ő volt Henry Kissinger, aki 1969-től nemzetbiztonsági tanácsadóként, majd 1973–1977 között külügyminiszterként meghatározó szerepet játszott az USA hidegháborús stratégiai építkezésében. Indiának és szűkebb térségének viszont alacsonyabb prioritást tulajdonított, Indira Gandhit és kormányzatát pedig kifejezetten nem szívelte. A legfontosabb amerikai szempont ebben az időszakban az volt, hogy se a Szovjetunió, se Kína ne tehessen szert döntő befolyásra a szubkontinensen. Ez igen felemásan sikerült. Bár döntő befolyása egyiküknek sem lett, az 1960-as évek eseményeinek konklúziói Pakisztánban a kínai, míg Indiában a szovjet külpolitikai orientáció erősödését ösztönözték. Ezzel szemben India önálló hatalmi szerepének erősítése akár hasznos forgatókönyv is lehetett volna, Nixon és Kissinger azonban erre nem voltak hajlandók. A két ország viszonya végül az 1971-es bengáli válsággal jutott mélypontjára.

1971-ben a Kelet- és Nyugat-Pakisztán vezető politikai csoportjai között fennálló, feloldhatatlan ellentétek ürügyén kirobbant pakisztáni polgárháború – amely hamar a kelet-pakisztáni genocídiumba torkollott – igen kellemetlen helyzetbe hozta az Egyesült Államok kormányát, amely az éppen megindult kínai közeledés és a katonai és politikai szempontból egyaránt romló vietnámi helyzet árnyékában nem kívánt belekeveredni egy számára csak vesztes szituációkat eredményező, újabb ázsiai konfliktusba. Újdelhi ugyanakkor már erős bizmatatlansággal viseltetett az amerikai politika iránt. India gyanakvása a washingtoniak alapján véve rosszhiszemű hozzáállására annak ellenére maradt fenn, hogy Richard Nixon elnök éppen az év májusában hagyott jóvá egy – körülbelül 180 millió dollárt kitevő – célzott gazdasági támogatási keretet az ország számára.³⁵ Pusztán ideológiai megközelítésből hasonló helyzet állt elő, mint az első kasmíri válság idején: az indiai fél elvárta volna az Egyesült Államoktól, hogy nyíltan vállalt értékei mentén határozottan lépjen fel a pakisztáni haderő legelemibb emberi jogokat is sértő bengáli tevékenysége ellen. Nixon és köre e ponton éppen úgy vált támadhatóvá, mint Nehruék egy évtizeddel korábban, a goai katonai beavatkozás idején.

Az USA végső soron valóban érzéketlennek tűnt a Kelet-Bengálban zajló genocídiumra, és mint kiderült, végül a Pakisztánnak címzett fegyverszállításokat sem állította le

³⁵ FY 1971 Economic Assistance Program for India (é. n.). National Security Decision Memorandum 101. 1971. 03. 02. Forrás: www.nixonlibrary.gov/sites/default/files/virtuallibrary/documents/nsdm/nsdm_101.pdf (A letöltés ideje: 2018. 03. 04.)

teljesen, jóllehet utóbbira Swaran Singh indiai külügyminiszter – mint kiderült, azok naprakész informáltságának hiányában – garanciát kapott amerikai tárgyalópartnereitől. Ám a korábban említett fegyverembargó dacára egy 5 millió dollár értékű szállítmány a válság idején is eljutott Pakisztánba. Indiában az ügy nagy csalódottságot keltett, az amerikaiak kétszínű, az ország érdekeit végeredményben sértő magatartására pedig Kissinger pekingi látogatása újabb hivatkozási alapot nyújtott. E félreértésektől terhelt ügy az adott, fokozottan érzékeny időszakban elég volt ahhoz, hogy történelmi mélypontra taszítsa az amerikai–indiai kapcsolatokat.

Az USA és a Kínai Népköztársaság közeledését Indiában az erőegyensúly megzavarásaként értékelték, miután az erősíti az országukkal egyértelműen ellenséges Peking hatalmi pozícióit. Különösen aggasztó volt mindez, miután Kissinger az év júliusában (egy héttel kínai látogatása után) egyértelművé tette Lakshmi Kant Jha nagykövet számára, hogy amennyiben a kínaiak katonai erővel avatkoznának be egy indiai–pakisztáni háborúba, az USA nem lenne képes megvédeni Indiát.³⁶ Nyilatkozatának hátterében minden bizonnyal az indiai fegyveres fellépés elrettentésének szándéka állt, de az adott helyzetben, Kissinger kínai útjával együtt, az indiai fél saját biztonságára és stratégiai érdekeire nehezedő újabb fenyegetésként értékelte azt. Ennek fényében a Szovjetunió iránti szövetségesi elköteleződés még inkább elkerülhetetlennek tűnt Újdelhi szemében, ami a hidegháború logikájából adódóan természetesen növelte tovább a távolságot közte és Washington között.

Ilyen előzmények után nem meglepő, hogy Indira Gandhi 1971. november 4–5-i amerikai tárgyalásai lényegében kudarcra zártak.³⁷ Washingtonban sokan (köztük maga Kissinger is) az indiaiakat vádolta a kialakult súlyos helyzetért. Nem segítette elő a megértést közöttük az sem, hogy az amerikai fővárosba érkezését megelőzően az indiai kormányfő európai hatalmak vezetőivel tárgyalt, igyekezvén megnyerni őket az indiai nézőpontnak, illetve az ennek megfelelő állásfoglalásra az ENSZ BT-ben. Mindez a nyugati szövetségi rendszer megosztására irányuló kísérletként tűnt fel az amerikaiak szemében. Indira Gandhi kormányának nagyon rossz megítélése és az Újdelhi regionális hatalmi politikájával szembeni averziók mélypontra taszították az indiai–amerikai kapcsolatokat. Persze érdemes emlékeztetnünk: fontos szerepet játszott mindebben az is, hogy a dél-ázsiai ország a rivális Szovjetunió mellett köteleződött el. India ilyen feltételek mellett a bipoláris korszak fennmaradó csaknem két évtizedében már nem merülhetett fel valódi baráti államként. Nixon 1971 végére már szovjet csatlósként tekintett Indiára, amellyel újabb példát adott arra, hogy nyugaton milyen mértékben hajlamosak voltak alábecsülni az indiai stratégiai kultúrát.

Voltaképpen a bengáli válságnak nagyon komoly tétje volt az indiai regionális pozíció, de még a kormány belpolitikai helyzetének további alakulására nézve is, így passzivitást hiába vártak tőle.

Amikor Újdelhi – a pakisztáni légítámadások megindítását követően – megkezdte az addigi Kelet-Pakisztán megszállását, és elismerte a kelet-bengáli emigráns kormányt a leendő Banglades kormányaként, az USA befagyasztotta az Indiának szánt gazdasági támogatásokat. Diplomáciai fellépése azonban nem menthette meg a pakisztáni államot a széthullástól, felszámolta azonban India és az Egyesült Államok legjelentősebb közös

³⁶ KUX 1993, 295.

³⁷ Lásd GUHA 2008, 457.

projektjének számító segélyprogramot. Indira Gandhi és az indiai hadvezetés ekkor már az amerikai katonai beavatkozás lehetőségét sem zárhatta ki teljesen.

Ezt erősítette, hogy az Egyesült Államok kétértelmű haditengerészeti manőverre szánta rá magát, amelynek keretében az Enterprise repülőgép-hordozó által vezetett haditengerészeti kötelék december 10-én behatolt a Bengáli-öbölbe. A művelet a nyilvános kommunikáció szerint humanitárius céllal zajlott, valójában azonban kimondatlanul is jelzés volt minden, a térségben érdekelt fél irányába. Az amerikai külpolitika érzékeltetni kívánta általa, hogy tevőlegesen is kész kiállni a vele szövetségre lépő államok oldalán. Emellett a Vietnámból visszavonulóban lévő Washington számára kívánatos volt annak demonstrálása is, hogy a Szovjetunió támogatása nem nélkülözhetetlen, és különösen nem döntő tényező egy-egy konfliktus rendezéséhez.³⁸ Gesztusa komolyan ingerelte az amerikai szándékok felől bizonytalan indiai vezetést.³⁹ Indira Gandhi és kormánya ugyanis egy percig sem hitte el az amerikai haditengerészeti kötelék „fedősztoriját”. Az 1971. évi indiai–pakisztáni háború újfent India győzelmével zárult, amellyel az ország megerősítette regionális hatalmi pozícióját.

A következő években az indiai–amerikai kapcsolatokat a távolságtartás jellemezte, amelyet Kissinger igyekezett enyhíteni, és külügyminiszterként nyitottságot mutatott az indiai diplomaták felé. Az indiai állam első (békés célúként deklarált), 1974-es nukleáris kísérleti robbantása azonban nem maradhatott negatív következmények nélkül, ugyan annak lehetőségére az elemzők már évekkel korábban rámutattak. Washington alapvetően higgadtan kezelte a helyzetet. Kissinger 1974. október végi indiai látogatása alkalmával pedig újra megerősítette korábban már elhangzott nézetét, amely szerint „az Egyesült Államok elismeri Indiát a világ egyik vezető hatalmaként, és ennek megfelelő politikát folytat”.⁴⁰ A külügyminiszter szándéka a tények – egyébként lehetetlen – megmásítása helyett annak elérése volt, hogy India ne váljon a nukleáris fegyverek előállításához szükséges technológiák exportörévé. Engedékeny állásfoglalását az is megkönnyítette, hogy az indiaiak váltig állították: nem szándékoznak nukleáris fegyvereket építeni. E vállalásukat végül több mint egy évtizedig meg is tartották. Ugyanakkor az amerikai fél újra érdeklődést mutatott a pakisztáni fegyverértékesítések lehetősége iránt, ami kiszámíthatóan negatív visszhangra lelt az indiai kormány részéről. 1975 márciusában Gerald Ford elnök (1974–1977) feloldotta a halált okozó katonai felhasználású eszközök indiai és pakisztáni eladására vonatkozó embargót, igaz, komoly feltételekkel. Ezek szerint a jövőbeni szállítások piaci feltételek mellett történhetnek, nem ösztönözhetik a fegyverkezési versenyt a felek között, minden ügyletet külön meg kell vizsgálni, és kezdetben legalábbis azokra az eszközökre kell hangsúlyt fektetni, amelyek India és Pakisztán önvédelmi képességeit fokozzák.⁴¹ A fegyverszállítások hatásai tekintetében az elnök fokozott nyomon követést, elemzést és rendszeres jelentési kötelezettséget írt elő, amelyek során a nukleáris vonatkozásoknak külön figyelmet kellett szentelni.⁴²

³⁸ KISSINGER 1979, 1045.

³⁹ KUX 1993, 305.

⁴⁰ Kissinger Bids India Join In Curbing Atomic Arms; Ford-Gandhi Meeting Seen (1974). *The New York Times*, 1974. 10. 29.

⁴¹ *US Military Supply Policy to Pakistan and India* (é. n.). National Security Decision Memorandum 289. 1975. 03. 24.

⁴² *US Military Supply Policy to Pakistan and India* (é. n.).

Indira Gandhi a viszonylagos enyhülés dacára továbbra is bizalmatlan maradt az amerikaiak szándékait illetően. Komoly aggodalomra adtak okot a chilei Allende-kormány eltávolításához kapcsolódó precedensek, amelyek arra utaltak, hogy esetleg más, az USA-nak nem tetsző kormányoknak is hasonló sorsot szánunk Washingtonban. A teljes képhez tartozik az is, hogy a szovjet titkosszolgálat is folyamatosan igyekezett fokozni a bizalmatlanságot az amerikaiakkal szemben az indiai politika köreiben és a társadalomban. Gandhi gondolkodásmódját e szempontból a dél-ázsiai politikai küzdelmek atmoszférája is nagyban befolyásolta. E világrész társadalmában igen gyakorinak számítottak a politikai indíttatású merényletek. Az ezzel összefüggő nyilatkozatai azonban haragot váltottak ki az amerikai kormányzatból, így a kapcsolatok érdemi javulására nem kerülhetett sor.

India megítélését azonban nagyban meghatározta, hogy a Föld egyik legnagyobb országa, amelynek stratégiai jelentősége az USA nézőpontjából ugyan korlátozott, teljesen mégsem negligálható. Újdelhi számára pedig – dacára a Szovjetunió iránti szerződéses elköteleződésnek – szükséges volt fenntartani a „beszélő viszonyt” az Egyesült Államokkal annak érdekében, hogy külpolitikai mozgástere megfelelően nemzetközi identitásának, amely egyszerre hangsúlyozta az el nem kötelezettséget és a jelentős hatalmi státuszt.

A hidegháború vége felé

1977-ben a Fehér Házba költöző Jimmy Carter (1977–1981) kezdeti jelzései az újdelhi kormány felé a békülés szándékát sugalmazták. Márciusban azonban – történelme során először – az indiai választások kormányváltást hoztak. Indira Gandhi és a Nemzeti Kongresszus elvesztette törvényhozási többségét az ellene fellépő jobboldali Janata Párttal szemben.

Washingtonban alapvetően a demokrácia diadalaként üdvözlötték az eredményt, és készek mutatkoztak enyhíteni az 1974-es nukleáris kísérletek nyomán elfogadott szankciókon. Optimista reakciójukat persze nagymértékben ösztönözte az a gondolat, hogy a túlságosan sok sérelmet magával hordozó, keményvonalasnak tekintett Indira Gandhi helyett egy másik kormányfővel egyszerűbb lesz megállapodásokra jutniuk, és elérni a viszony javulását.

Eleinte nem is kellett csalódniuk e várakozásban. Morarji Desai miniszterelnök (1977–1979) valóban igyekezett kiegyensúlyozottabb kapcsolatokat építeni a két szuperhatalommal, és nyitott az Egyesült Államok felé is. Mindez indokoltta is tette, hogy Jimmy Carter – harmadikként a hivatalban lévő amerikai elnökök sorában – ellátogasson Indiába. Újraindult az amerikai gazdasági támogatás is, és a két ország viszonya a megelőző időszakokhoz képest csakugyan érdemben javult. Voltaképpen azonban a Janata is osztozott az indiai kül- és biztonságpolitika alapkoncepcióiban, és nem nézte jó szemmel az USA haditengerészeti jelenlétének megerősödését az Indiai-óceánon, ami együtt járt Diego Garcia támaszpontjának fejlesztésével.

Emellett a Janata-párti kormányzás sokkal törekenyebbnek is bizonyult az ideálisnál, és hamar egyértelművé vált, hogy nem maradhat fenn sokáig. A Nemzeti Kongresszus tehát megkerülhetetlen tényező maradt, ha Washington hosszú távon is stabil kapcsolatot szeretett volna Indiával.

Indira Gandhi 1980-as visszatérése a kormányfői székbe már egy merőben új stratégiai szituációban történt meg, amelynek meghatározó folyamata a Szovjetunió afganisztáni katonai beavatkozása volt. Moszkva Hafizullah Amin kabuli kormányával szembeni fellépését Újdelhiben sem fogadták kitörő örömmel. A történetek egyértelművé tették, hogy Indira Gandhi egyelőre lemondhat arról a stratégiai ideájáról, amely a szuperhatalmak távoltartását favorizálta volna az Indiai-óceán térségétől. Ami megvalósult, ennek éppen az ellenkezője volt, és ezt tovább súlyosbította az amerikaiak feltámadó érdeklődése a pakisztáni szövetség iránt. Washingtonban az afganisztáni helyzet megítélését egyértelmű stratégiai direktívák határozták meg: támogatni kell a szovjetellenes afganisztáni erőket, és lehetőség szerint megakadályozni, hogy Moszkva befolyása megszilárduljon az országban. Újdelhi igyekezett megőrizni a Moszkvához fűződő jó viszonyt, így nem helyezkedett szembe az afganisztáni invázióval, amellyel persze újabb támadási felületet nyitott azok számára, akik hagyományos külpolitikai elveit kérték volna számon rajta. Indiai kormánykörökben ugyanakkor aggodalmat szült a Pakisztánnak nyújtott amerikai katonai és haditechnikai támogatás, mivel abban a dél-ázsiai erőviszonyok lehetséges felborulásának fontos összetevőjét látták.

Washingtonban tudták mindezt, de a szovjetellenes stratégiai megfontolások messze fontosabbak voltak az indiai aggodalmak orvoslásánál, így azoknak kevés érdemi hatásuk volt az újjáéledt amerikai–pakisztáni szövetség tartalmi elemeire. Végeredményben a Janata-kormány idejét jellemző oldottabb légkör múltó epizódnak bizonyult az amerikai–indiai kapcsolatok történetében, és az 1980-as évek elejére ismét egyértelműen ellentétes oldalra került a két ország. Érdeemes megjegyezni azonban, hogy – a bangladesi krízis időszakával ellentétben – amerikai oldalról mindennek már nem volt érzelmi töltete. Washingtonban nem utálták az indiaiakat, mindössze geostratégiai szemszögből nézve nyugtázták ellentétes érdekeltségüket.⁴³ Ezzel nehéz is lett volna vitatkozni.

Ronald Reagan elnök (1981–1989) afganisztáni háborúval kapcsolatos elképzeléseinek sikerre vitele elkerülhetlenné tette Pakisztán megnyerését, ennek ára – jól kalkulálhatóan – a gazdasági és katonai támogatások felfuttatása volt. Az iszlámábádiak megkérték együttműködésük árát (mintegy 2,5 milliárd dollár értékű volt a segélyprogram), ez azonban nem jelentette azt, hogy India teljesen látókörön kívül került volna. Valójában az amerikai fél részéről készült hatáselemzések és titkosszolgálati háttér munkák rendszeresen mérlegelték a lehetséges indiai reakciókat, mikor a Pakisztán részére esedékes különböző haditechnikai szállítások vagy a pakisztáni állam nukleáris fegyverkezésének kérdései kerültek napirendre.⁴⁴

Emellett Indira Gandhi és kormánya igyekezett elkerülni, hogy újra mélypontra kerüljenek az indiai–amerikai kapcsolatok, és érdeklődést mutatott amerikai haditechnika beszerzése iránt is. Utóbbiból ekkor végül semmi nem lett. Bár az amerikai elit köreiben voltak támogatói annak az ötletnek, hogy legalább bizonyos eszközcsoportok tekintetében segítsenek oldani az indiai fegyveres erők kiettségét a szovjet haditechnikának, a kormányzaton belül végül azok a félelmek érvényesültek, amelyek szerint az amerikai haditechnika (és minden más élvonalbeli technika is) borítékolhatóan szovjet kézbe kerül az indiaiaktól.

⁴³ Kux 1993, 380.

⁴⁴ Lásd például *U.S. Policy Towards India and Pakistan* (é. n.). National Security Decision Directive 147., 1984. 10. 11. Forrás: <http://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-147.pdf> (A letöltés ideje: 2016. 06. 12.); *Request for Review of Draft Paper on the Security Dimension of Non-Proliferation* (é. n.). Memorandum, C05040077, 1981. 04. 09.

Ugyanakkor az is igaz, hogy az indiai fél is táplált bizalmatlanságot a várható amerikai felleltételeket illetően, így végül nem erőltette tovább a fegyvertranzakcióról szóló tárgyalásokat.

Tovább bonyolította a problémát az ekkor már előrehaladott állapotban lévő pakisztáni nukleáris fegyverkutatási program is, amely kilátásairól az amerikaiaknak meglehetősen pontos információi voltak. Bár – rangsorolván az érdekeket – a szovjetellenes afganisztáni erőfeszítések hátszínét nem kívánták veszélyeztetni Iszlámábád keményebb rendszábllyozásával, diplomáciai úton igyekezett némi nyomást gyakorolni Zia-ul-Haq kormányára a nukleáris fegyverkezési törekvések fékezése érdekében.⁴⁵

Indira Gandhi több mint egy évtizedes szünet után, 1982. július 30-án érkezett Washingtonba hivatalos látogatásra – mint később kiderült, életében utoljára. A vitás kérdések dacára a megbeszélések jó hangulatban teltek. Gandhi viselkedésén érezni lehetett, hogy valóban törekszik a konstruktív viszony kiépítésére, és ebben Reagan is partner volt. A két ország kulturális és tudományos kapcsolatainak fejlesztése jó alap volt a tárgyalásokhoz, és előrelépést lehetett elkönyvelni ezeken a területeken annak ellenére is, hogy az ellentéteket okozó kérdések továbbra is fennmaradtak. India és az Egyesült Államok kooperációjának a „kis hidegháború” időszakában erős objektív korlátai voltak. Indiai részről emellett súlyos biztonsági dilemmákkal is szembe kellett nézni a Pakisztánnal elmérgesedő Siachen-konfliktus és a szikh szeparatizmus erősödése miatt. Utóbbi 1984. október 31-én az Indira Gandhi elleni sikeres merénylethez vezetett. Meggyilkolásának hátterében többen – akkor és később is – külföldi titkosszolgálati szálakat sejtettek. Ebben persze komoly szerepet játszott a miniszterelnök korábbi nyilatkozata, amelyben párhuzamba állította a chilei katonai puccsot egy esetleges, kormánya ellen szerveződő, külföldről inspirált akcióval. Mindez azonban nem volt több megalapozatlan pletykánál, abban az időszakban az USA-nak már semmilyen érdeke nem fűződött volna Indira Gandhi eltávolításához.

Az elhunyt kormányfő utóda fia, Rajiv Gandhi lett (1984–1989), aki bár fenntartotta a Szovjetunióval ápolts elsődleges fontosságú kapcsolatokat, az amerikai technikai együttműködés iránt is érdeklődést mutatott. 1984 decemberében a két ország egyetértési megállapodást véglegesített a technológiatranszfer szabályairól, amelyet 1985 májusában alá írtak.⁴⁶ Rajiv igen jó benyomást tett az amerikaiakra, ez azonban kevés volt ahhoz, hogy csökkenjen a szovjet–indiai kapcsolatokról fakadó amerikai tartózkodás. A technológiatranszfer-megállapodás ellenére az USA kormánya végül nem engedélyezte az akkor legfejlettebbnek számító – Cray XMP-24-es – szuperszámítógép eladását Indiának (mondván, hogy annak katonai felhasználása is lehetséges), csak a fejletlenebb – Cray XMP-14-es – verzió átadásához járult hozzá.⁴⁷ Persze ez is sokkal korszerűbb volt, mint bármi hasonló, ami akkor India rendelkezésére állt.

Rajiv kül- és biztonságpolitikai törekvései lényegében azokon az ideákon nyugodtak, amelyeket anyja fogalmazott meg. A pakisztáni nukleáris fegyverkezést Újdelhiben tényként kezelték, és az USA-tól várták volna annak fékezését, miközben titkon militarizálták

⁴⁵ Bővebben lásd HÁDA Béla (2014): A pakisztáni nukleáris fegyverkezési törekvések és az amerikai külpolitika 1979–1990. In MAJOROS István et al. szerk.: *Hindu istenek, számi tigrisek. Balogh András 70 éves.* Budapest, ELTE BTK. 201–214.

⁴⁶ THOMAS, Raju G. C. (1990): U.S. Transfers of ‘Dual-Use’ Technologies to India. *Asian Survey*, Vol. 30, No. 9. 825–845.

⁴⁷ WEISMAN, Steven R. (1987): India and U.S. Agree On Supercomputer Sale. *The New York Times*, 1987. 10. 09.

saját nukleáris programjukat.⁴⁸ Mindez azonban a nyilvánosságtól távol zajlott, a két ország ekkor alapvetően az elért eredmények megőrzésében volt érdekelt a kétoldalú kapcsolatok tekintetében. Ezzel párhuzamosan az újdelhi kormányzat Kína felé is nyitott. India és az Egyesült Államok alapvetően realista megközelítéssel szemlélte egymást ezekben az években, és ennek része volt, hogy nem vártak egymástól gyökeres szakítást a hidegháborús pozícióikból fakadó érdekekkel és szempontokkal. Kifejezetten ígéretesnek tűnt ebből a perspektívából a leginkább akut nézeteltérések kiindulópontját jelentő afganisztáni szovjet katonai beavatkozás lezárulása 1988-ban. A Szovjetunió visszavonulása alapvetően változtatta meg a stratégiai környezetet a térségben, újfent leértékelve az USA szemében a pakisztáni szövetségest. Egyszeriben megszűnt az ország fegyveres erőinek támogatásához fűződő érdek, ami természetesen sokkal kontrasztosabbá tette a nézeteltéréseket, legfőképpen pedig a pakisztáni nukleáris fegyverek kutatásának ügyét. Végül éppen ez utóbbira hivatkozva szüntette meg az Egyesült Államok az iszlám köztársaság támogatását.⁴⁹

Bár ez Iszlámábád számára lényegében veszteséget jelentett, és (ami még súlyosabb probléma) az afganisztáni polgárháború megoldását sem hozta el, India számára azt jelentette, hogy riválisának amerikai katonai segítyezése végre lezárul. Az érem másik oldala, hogy Washingtont egyre inkább a kelet-európai rendszerváltások és a közel-keleti kihívások foglalkoztatták, így India jelentősége is redukálódott a szemükben. Jól mutatja ezt a kétoldalú találkozókat számának és szintjének számottevő csökkenése.

George H. W. Bush – vagy ahogy fia 2000. évi elnökké választása után nevezték, az idősebb George Bush – 1988-as választási győzelmével egy Ázsia ügyeiben alapvetően jártas elnök kerülhetett a Fehér Házba. Ez azonban érdemben nem változtatott az amerikaiak stratégiai beállítódásán Dél-Ázsiával összefüggésben. Indiában is megkerülhetetlené vált a felismerés, miszerint az USA megnyerte a hidegháborús versenyt, és pár évvel később, a Szovjetunió összeomlásával az egyedüli szuperhatalom maradt a nemzetközi küzdőtéren. Ilyen feltételek mellett jelentős eredménynek számított az is, ha Washington nem ellenséges India kül- és biztonságpolitikai célkitűzéseivel szemben. Az új helyzet elvben egy, a hidegháborús évtizedeket végigkísérő paradoxon feloldására is lehetőséget adott. Ez abból a jelenségből származott, hogy a divergens kül- és biztonságpolitikai törekvések, valamint a kölcsönös meg nem értés miatt a világ „leg hatalmasabb” és „legnépesebb” demokráciái gyakran rivális oldalon álltak. Dacára azonban a korábbi stratégiai kényszerek megszűnésének mégsem történt gyors változás, viszonyukban az áttörésre több mint egy évtizedet kellett várni.

A Szovjetunió összeomlásától a terrorizmus elleni háborúig

A Szovjetunió – történelmi léptékkal mérve – drámai gyorsaságú szétesése sokkhatásként érte az indiai stratégiai értelmiséget is. Komoly kétségek merültek fel annak kapcsán, hogy

⁴⁸ FREY, Karsten (2006): *India's Nuclear Bomb and National Security*. London, Routledge. 169–170.

⁴⁹ Lásd ADELMAN, Kenneth L. (1986): *Pakistan's Nuclear Weapons Program and US Security Assistance*. Memorandum for the Assistant to the President for National Security Affairs, United States Arms Control and Disarmament Agency; COOKMAN, Colin – FRENCH, Bill (2011): *The Pakistan Aid Dilemma*. Center for American Progress. Forrás: https://cdn.americanprogress.org/wp-content/uploads/issues/2011/12/pdf/pakistan_aid.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)

az új feltételek mellett milyen mértékben lesz biztosítható mindazon rendszerek további működtetése, amelyek alapvetően a szovjet technikai támogatáson, illetve utánpótláson alapultak. A fegyveres erők egész fegyvernemeit érintette ez a probléma, az átfegyverzésre pedig az anyagi források és a politikai feltételek sem álltak rendelkezésre. Az Oroszországi Föderációval létesített együttműködés viszont pár éven belül megoldotta ezt a problémát.

Az új külpolitikai helyzethez való alkalmazkodás az 1991-es választások eredményeképpen felálló új kongresszista kormány egyik kiemelt feladata volt. Végül a dominánssá váló nézet az erőteljesebb kapcsolatépítést preferálta a sikeresnek bizonyult kapitalista államokkal az euroatlanti térségben és Kelet-Ázsiában. India délkelet-ázsiai pozícióinak erősítése e vonatkozásban összekötődött a két térség civilizációs/történelmi kapcsolatainak hangsúlyozásával is. A gyorsan fejlődő délkelet-ázsiai államok közössége az úgynevezett Look East Policy keretében az indiai regionális befolyás építésének egyik kiemelten fontos célpontja lett, ez ugyanakkor a kínai érdekekkel szemben legalábbis kihívásként volt értelmezhető.

A jelenkori hatalmának zenitjére érő Egyesült Államok kormányát ugyanakkor kevésbé fűtötte a lelkesedés a kapcsolatok szorosabbra vonása iránt. Erre az adott pillanatban nem éreztek igazi ösztönzést. A posztbipoláris korszak beköszönte így felemás következményekkel járt az indiai külkapcsolatok fejlődésére nézve: egyrészt Indiának kétségkívül szélesebb lett a külpolitikai horizontja, mint korábban, és megvolt az esélye, hogy természetes potenciáljára támaszkodva a nemzetközi rendszer egyik legerősebb aktorává emelkedjék. Másrészt viszont ideiglenesen leértékelődött a szerepe a Nyugat szemében, amelyben a hidegháborút követő nemzetközi rend multipolaritás felé ható tendenciái, az indiai gazdaság gyors növekedése és a nukleáris fegyverkezéssel összekötött nagyhatalmi ambíciók meghirdetése hozott döntő változást az ezredforduló éveire.

Az 1990-es évek második felében az indiai globális hatalmi törekvések és ezzel összefüggésben a Pakisztánnal kibontakozó nukleáris fegyverkezési verseny volt a legaggasztóbb dél-ázsiai jelenség az Egyesült Államok stabilitási politikája szempontjából. Mikor Újdelhi és Iszlámábád ellentétei 1999-ben rövid, lokális fegyveres konfliktussá eszkalálódtak, a térség helyzetének megítélése sokat romlott az amerikaiak szemében.

Hogy ez a folyamat honnan indult, alapvetően szemlélet kérdése. Az események láncolatát figyelembe véve a mérföldkő India kormányzati politikájának 1998. évi jobboldali fordulata és a nukleáris hatalmi ambíciók nyílt felvállalása volt. Az indiai állam nagyhatalmi pozíciójának biztosítása a nemzetközi rendszerben a hindu nacionalizmussal jellemzett jobboldali erők régi célkitűzése volt, amelynek eléréséhez a legkézenfekvőbb eszköznek a nukleáris csapásmérő képesség megteremtését tekintették. Látható volt azonban, hogy utóbbi még akkor is az USA ellenkezését fogja kiváltani, ha India tulajdonképpen nem sért nemzetközi jogot vele.

Az indiai jobboldal szemében az Egyesült Államok magatartása a nukleáris politikával szemben lényegi jelentőségű, de önmagában nem ügydöntő tényező volt. Atal Bihari Vajpayee – az indiai politikai paletta jobbközép néppártjának, a Bharatiya Janata Partynak (BJP) egyik legbefolyásosabb vezetője – volt (és leendő) kormányfő Frank G. Wisner amerikai nagykövettel folytatott 1996. augusztusi beszélgetése során kevés kétséget hagyott afelől, hogy nem támogatja az átfogó atomcsend szerződéshez (CTBT) való indiai csatlakozást, és üdvözlölné az újabb nukleáris fegyverkísérleteket. Leginkább az érdekelte mindezzel kapcsolatban, hogy az USA bevezetne-e valamilyen büntető vagy korlátozó intézkedéseket

országa ellen, amennyiben az nem csatlakozik a megállapodáshoz.⁵⁰ Utóbbi tekintetben az indiai döntéshozók számára is világossá vált: a CTBT-hez való csatlakozás elmaradása önmagában nem von maga után nemzetközi szankciókat, az újabb fegyverkísérletek esetén azonban az amerikai félnek aligha lesz egyéb választása.

Washingtonban egyébiránt minden lényeges információ rendelkezésre állt az indiai nukleáris fegyverkezés kilátásait illetően, és az 1998 májusában végrehajtott nukleáris erődemonstráció előkészületeit is 1995 óta figyelemmel kísérték, műholdas megfigyelés segítségével.⁵¹ Tudták ugyanakkor azt is, hogy az indiai elit szemében a nukleáris fegyverkezés, amelynek kivitelezéséhez már régóta minden feltétel rendelkezésre állt, tágabb stratégiai tervekbe illesztve vált értékessé, és mint ilyen, végeredményben meggátolhatatlan az USA számára. Minthogy azonban a negatív reakciók elkerülhetetlenek voltak, ez a kapcsolatok legalább ideiglenes romlását is borítékolhatóvá tette. Az 1998. évi választások során az említett BJP került kormányra Indiában. Májusban pedig – Clinton elnök többszöri figyelmeztetése ellenére – 5 sikeres nukleáris kísérlettel az ország demonstrálta atomhatalmi képességeit, amit két héttel később hasonló pakisztáni lépések követtek.

Mindennek nyomán az Egyesült Államok szankciókat léptetett életbe mindkét állammal szemben, jóllehet azok általában szerény és rövid ideig érvényesülő hatással jártak – arra mindenképpen alkalmatlanok voltak, hogy elrettentsék Újdelhit katonai atomprogramjának folytatásától. Washingtonban tehát az 1990-es évek folyamán – némileg követve a bipoláris korszak hagyományait – általában kevés megértést mutattak az indiai stratégiai szempontok iránt, ez azonban saját nonprolifrációs politikájuk tükrében nagyon is érthető volt. Az amerikai gazdasági elit ugyanakkor kevésbé volt érdekelt a kemény szankciópolitikában, illetve annak hosszú távú fenntartásában.

Az indiai–pakisztáni viszony újbóli elmérgesedése 1999 tavaszán felidézte a nukleáris fegyverek bevetésének kockázatát, amelyre az Egyesült Államok a stabilitás szorgalmazójaként reagált, és ennek megfelelő szerepet játszott a két ország közti béke közvetítőjeként. Bill Clinton elnök és a pakisztáni miniszterelnök találkozója eredményeképpen jelentette be utóbbi a kasmíri ellenőrzési vonal indiai oldalán harcoló pakisztáni erők visszavonását, tehát a háborút megelőző állapotok helyreállítását. Washington egyértelműen a térség stabilitásában, a status quo megőrzésében volt érdekelt, de ettől eltekintve ekkor még továbbra sem mutatott jelentős szimpátiát az indiai stratégiai szempontok iránt. Csak 2000. március 20-án került sor – 1978 óta – újra amerikai elnöki látogatásra. A mandátuma utolsó hónapjait töltő Bill Clinton azonban még ekkor is annak a vélekedésnek adott hangot, hogy Dél-Ázsia az indiai–pakisztáni szembenállás miatt „jelenleg a világ legveszélyesebb helye”.⁵² Nem egészen másfél év múlva a térség, és benne India, egészen más megvilágításba került az amerikai kül- és biztonságpolitika számára.

⁵⁰ *U.S. Embassy New Delhi Telegram 9250 to State Department, 'Ambassador's Meeting with Opposition Leader', 12 August 1996.* U. S. Department of State, Case No. M-2009-00895, Doc No. C17601457, 1996. 08. 12.

⁵¹ BURR, William ed. (2013): *The Clinton Administration and the Indian Nuclear Test That Didn't Happen – 1995–1996.* *The National Security Archive*, 2013. 02. 22. Forrás: <http://nsarchive.gwu.edu/nuke-vault/ebb412/> (A letöltés ideje: 2015. 11. 14.); *State Department telegram 012545 to Intsum Collective.* U. S. Department of State, Case No. M-2009-00895, Doc No. C17601478, 1996. 01. 24., 2.

⁵² FILKINS, Dexter (2000): *India, Pakistan Inch Toward War as Clinton Visits.* *Los Angeles Times*, 2000. 03. 19. Forrás: <http://articles.latimes.com/2000/mar/19/news/mn-10448> (A letöltés ideje: 2015. 01. 22.)

Új évezred – új időszámítás Washington és Újdelhi kapcsolatrendszerében

A 2001. szeptember 11-i terrortámadások és az amerikai kormányzat ezekre adott politikai és katonai válaszai lényegileg új perspektívákat nyitottak meg az amerikai–indiai kapcsolatok előtt is. Ennek motivációját nem csak a terrorizmus elleni dél-ázsiai erőfeszítések jelentették, noha azok jó tárgyalási alapot szolgáltatnak hozzá. A dolog azonban kezdettől fogva kiegészült az ázsiai hatalmi küzdőtér átalakulásához kapcsolódó közös érdekekkel, amelyek között kiemelkedő szerepet játszott a kínai hatalmi térnyerés ellensúlyozásának igénye. Végeredményben ez az indiai hatalmi ambíciók legalább földrajzilag korlátozott érvényű akceptálását és támogatását ösztönözte. Az amerikai–indiai kapcsolatok 2017-ben is fennálló periódusát a nagypolitika szintjén ez a légkör jellemzi. India erősebb és nagyobb perspektívákkal rendelkező partnernek ígérkezett, mint a számos belső problémával küszködő Pakisztán, és tartós fejlődési kilátásai, valamint történelmileg terhelt kapcsolata északi szomszédjával megerősítették azt a várakozást, hogy sok szempontból Kína természetes alternatívája lehet az ázsiai térségben, vagy legalábbis annak egy jelentős részén. Különösen erős ez a várakozás Délkelet-Ázsia országainak vonatkozásában, amelyek kultúráit és történeti fejlődését nagyban meghatározták az indiai eredetű hatások, miközben Peking tengeri expanziója kifejezett aggodalommal tölti el a Dél-kínai-tengeren érdekelt államokat. Az amerikai–indiai közeledés Washington részéről a neokonzervatív kormányzati elit programja volt, amelyre még a BJP-kormány mutatott fogadókészséget indiai részről. Valódi kibontakozását és legjelentősebb fejleményeit azonban már az új – a Nemzeti Kongresszus dominanciája mellett felálló – indiai kormány könyvelhette el az 1990-es évek indiai gazdasági reformjának atyjaként ismert Manmohan Singh vezetése mellett.

Politikai és katonai kapcsolatok

Az indiai hatalmi törekvések amerikai megítélésének látványos változását jól illusztrálta a két ország nukleáris együttműködésének tető alá hozása. George W. Bush amerikai elnök (2001–2009) és Manmohan Singh indiai kormányfő (2004–2014) 2006. március 2-án Újdelhiben jelentette be az amerikai–indiai békés célú nukleáris együttműködésről szóló megállapodást⁵³ (az amerikai törvényhozási jóváhagyás során kapott technikai hivatkozása szerint a 123-as megállapodást⁵⁴), amely lehetővé tette a dél-ázsiai állam számára a békés célokra felhasználható amerikai nukleáris technológiához való hozzájutást, véget vetve India 34 éven át tartó elszigeteltségének az ilyen technológiák kereskedelmétől.⁵⁵ Mindezt a nemzetközi közösség érezhető felháborodására, mivel a megállapodás az atomsorompó-szerződés privilégiumát adta, tagság nélkül. A megállapodás feltétele volt, hogy India nem hajt végre újabb kísérleti robbantásokat. Létrejöttét komoly viták övezték mindkét fővárosban. Washingtonban a Kongresszus több tagja – köztük Tom Lantos képviselő is – igyekezett

⁵³ A folyamat az Egyesült Államokban 2008 októberében a Szenátus jóváhagyásával zárult le.

⁵⁴ LEVI, Michael A. – FERGUSON, Charles D. (2006): U.S.-India Nuclear Cooperation: A Strategy for Moving Forward. *Council on Foreign Relations, Council Special Report*, No. 16, 3.

⁵⁵ N. RÓZSA Erzsébet (2008): Az amerikai–indiai békés célú nukleáris együttműködési megállapodás. *Nemzet és Biztonság*, 1. évf. 11. sz. 18.

keményebb elvárásokra rábírní a Fehér Házat az egyezményért cserébe, egyebek mellett Újdelhi Teheránnal ápolta kapcsolatainak leépítését követelve.⁵⁶ Utóbbihoz – a „nagy történelmi civilizációk” együttműködésének számos biztonságpolitikát is érintő vetülete mellett⁵⁷ – az adott külön érveket, hogy a 2000-es évek első felében az Egyesült Államokban indiai személyekkel és vállalatokkal kapcsolatban is felmerült a gyanú, hogy tömegpusztító fegyverek előállításához használható technológiákat juttattak Iránba. A Nuclear Power Corporation of India két vezető munkatársával szemben 2004 szeptemberében fogalmazódott meg a vád, hogy nehézzvízalapú nukleáris technológiát adtak át az Iszlám Köztársaságnak.⁵⁸ 2005 decemberében pedig két indiai szerveskémiai vállalatot marasztaltak el az Iran Non-Proliferation Act alapján, illegális anyagok exportja miatt.⁵⁹ Néhány további vállalatnak is szankciókkal kellett szembenéznie, de ezek az esetek nem okoztak törést az amerikai–indiai partnerség fejlődésében. George W. Bush mindent egybevetve igen pragmatikusan közelített az indiai kapcsolatokhoz, amire szükség is volt a múltbéli hibák elkerülése és a stratégiai viszony kialakítása érdekében. A megállapodással az USA napirendre tért India de facto atomhatalmi státusza felett, csapásmérő képességeinek le szerelése a továbbiakban nem merült fel.

Összevetve a korábban tárgyalt időszakokkal, India és az Egyesült Államok közötti állami szintű érintkezés az ezredfordulótól, de különösen a stratégiai együttműködés kialakításától, látványosan intenzívebbé vált, amelyet az indiai belpolitika fordulatai sem tudtak kikezdeni. 2000–2017 között 16 miniszterelnöki látogatásra került sor Washingtonban. Ezek közül Atal Bihari Vajpayee 4, Manmohan Singh 8, míg a 2014-ben a BJP színeiben kormányra került Narendra Modi szintén 4 alkalommal utazott az amerikai fővárosba. Ugyanezen időintervallumban Bill Clinton egyszer, George W. Bush egyszer és Barack Obama kétszer látogatott Indiába. Az ezredforduló óta alig telt el olyan év, amikor az amerikai diplomácia vezetője nem látogatott Újdelhibe. 2017-ig összesen 17 külügyminiszteri vizit történt, 2012-től minden évben legalább egy.⁶⁰ Az érintkezés lehetőségeit tovább fejlesztendő, a Fehér Házat forródróttal kötötték össze az indiai miniszterelnöki hivattal. 2017-re több mint 50 bilaterális fórum létezett a két állam között, amelyek az együttműködés legváltozatosabb területeit képviselték, a stratégiai kérdésektől az egészségügyön át a tudományos és technológiai kooperációig.⁶¹ Mindez össze sem vethető a megelőző évtizedek kapcsolatainak minőségével.

Hasonlóan az 1980-as években Pakisztánnal szemben viselt gyakorlathoz, a washingtoniak a fontosabbnak ítélt stratégiai együttműködés érdekében a korábban felmerült politikai vagy emberi jogi nézeteltéréseket is hajlamosak voltak nagyvonalúan kezelni. Példával szolgál erre a jelenségre, hogy Narendra Modi kormányfővé választásakor Washington

⁵⁶ PANT, Harsh V. (2011): India's Relations with Iran: Much Ado about Nothing. *The Washington Quarterly*, Vol. 34, No. 1. 62.

⁵⁷ Minderről lásd HÁDA Béla (2011): Az iráni kapcsolatok szerepe az indiai stratégiai építkezésben. *Nemzet és Biztonság*, 4. évf. 5. sz. 22–34.

⁵⁸ KRONSTADT, K. Alan – KATZMAN, Kenneth (2006): *India-Iran Relations and U.S. Interests*. CRS Report for Congress. 4.

⁵⁹ KRONSTADT–KATZMAN 2006, 4.

⁶⁰ Ezekről lásd *Presidential and Secretaries Travels Abroad* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/departments-history/travels> (A letöltés ideje: 2018. 04. 10.)

⁶¹ *India – United States Relations* (2016). Forrás: www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/USA_15_01_2016.pdf (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)

sietve igyekezett meghaladni a 2002-es Gujarati muszlimellenes zavargások⁶² nyomán nemkívánatos személlyé nyilvánított egykori főminiszterrel szembeni ellenérzéseit. A fordulatot John Kerry külügyminiszter 2014. július végi sietős újdélhi látogatása tette nyilvánvalóvá,⁶³ Barack Obama pedig – első amerikai elnökként – 2015. január 26-án már a köztársaság napi parádé díszvendége volt.

Mint utaltunk rá, a szorossá váló viszonyt meghatározó mértékben ösztönözték a hatalmi erőviszonyok átalakulásával kapcsolatos amerikai globálstratégiai megfontolások. A 2010-es évektől már jól nyomon követhetők ezek a szempontok a nyilvános amerikai stratégiai dokumentumokban. India – elsősorban az Indiai-óceán térségének stabilitásában játszott – kiemelkedő szerepét már a 2010-es négyéves védelmi felülvizsgálat is elismerte.⁶⁴ A 2012. január 5-én nyilvánosságra hozott védelmi stratégiai iránymutatás megállapításaiból pedig egyértelművé vált, hogy a globális erőviszonyok átrendeződésének következményeként az Egyesült Államok hatalmi építkezésének legfontosabb terepe az elkövetkező évtizedekben – igazolva a stratégiai elemzők évtizedes várakozásait – az ázsiai csendes-óceáni térség lesz.⁶⁵ Washington azonban törekvéseiben helyi barátaira is támaszkodna.⁶⁶ E koncepció jól kirajzolódik az elmúlt években született dokumentumokban is. Az Obama-kormányzat által kiadott, 2015. februári amerikai nemzetbiztonsági stratégia,⁶⁷ illetve a 4 hónappal később elfogadott nemzeti katonai stratégia⁶⁸ egyaránt hitet tett az USA globális katonai vezető szerepének megőrzése mellett, ehhez azonban az ázsiai csendes-óceáni térségben a helyi szövetségek és partnerségek erősítése is kívánatos. India ennek a szövetségi hálózatnak az egyik legfontosabb elemeként merült fel a stratégiai kalkulációkban. Ennek szellemében 2016-ban India az USA első „fő védelmi partnere” lett.⁶⁹ Merőben új fogalom volt ez, amelyet kifejezetten a sajátos indiai pozícióhoz alkalmazkodva találtak ki – és amely lehetővé tette a széles körű védelmi ipari és kereskedelmi együttműködést.

⁶² Narendra Modi korábban az indiai Gujarat állam főminisztere volt. Vezetése alatt sok kritika érte – a hindu nacionalistáknál gyakori – muszlimellenes beállítódása miatt. Mikor 2002-ben Gujaratban muszlimellenes zavargások törtek ki, Modi nem lépett fel az elvárt eréllyel az áldozatok védelmében. Lásd MAJUMDER, Sanjoy (2011): Narendra Modi ‘allowed’ Gujarat 2002 anti-Muslim riots. *BBC News*, 2011. 04. 22. Forrás: www.bbc.com/news/world-south-asia-13170914 (A letöltés ideje: 2014. 08. 22.)

⁶³ US secretary of state John Kerry arrives in India to reboot ties with Modi (2014). *The Times of India*, 2014. 07. 30. Forrás: http://timesofindia.indiatimes.com/india/US-secretary-of-state-John-Kerry-arrives-in-India-to-reboot-ties-with-Modi/articleshow/39306389.cms?inttarget=no&utm_source=TOI_AShow_OBWidget&utm_medium=Int_Ref&utm_campaign=TOI_AShow (A letöltés ideje: 2014. 08. 02.)

⁶⁴ Department of Defense United States of America (2010): *Quadrennial Defense Review Report*. (February 2010.) Forrás: www.defense.gov/qdr/qdr%20as%20of%2029jan10%201600.PDF (A letöltés ideje: 2012. 05. 11.)

⁶⁵ Department of Defense United States of America (2012): *Defense Strategic Guidance, Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for the 21st Century Defense*. (January 2012.) Forrás: www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf (A letöltés ideje: 2012. 05. 11.)

⁶⁶ Bővebben lásd CSIKI Tamás – MOLNÁR Ferenc – VARGA Gergely (2012): Az Egyesült Államok védelmi stratégiai irányváltásának háttere, elemei, valamint hatásai Európára és Magyarországra. *Nemzet és Biztonság*, 5. évf. 4. sz. 96–110.

⁶⁷ *National Security Strategy* (2015). (February 2015.) Forrás: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 09. 11.)

⁶⁸ *The National Military Strategy of the United States of America 2015* (2015). The United States Military’s Contribution To National Security. Forrás: www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf (A letöltés ideje: 2017. 09. 11.)

⁶⁹ US designates India as ‘major defense partner’. *The Jakarta Post*, 2016. 12. 09. Forrás: www.thejakartapost.com/news/2016/12/09/us-designates-india-as-major-defense-partner.html (A letöltés ideje 2017. 08. 11.)

A 2017. december 18-án – e sorok írásakor utolsóként – kiadott amerikai nemzetbiztonsági stratégia pedig megerősítette India hasonló státuszát Washington szemében, egyúttal üdvözölte az ország vezető globális hatalomként való megjelenését.⁷⁰

Obama és Modi kormánya még 2015. január 25-én nyilatkozatban vázolta az ázsiai csendes-óceáni és az indiai-óceáni térségekkel összefüggő közös stratégiai jövőképét, amelyben rögzítik országaik érdekeltségét a tengeri térségek biztonságának és a tengeri és légi közlekedés szabadságának megőrzésében, különös tekintettel a Dél-kínai-tengerre.⁷¹ Egyszersmind minden felet felszólítottak, hogy területi és tengeri határvitáikban kerüljék az erőszak alkalmazását, illetve az azzal való fenyegetést, és a nemzetközi jog – beleértve az ENSZ tengerjogi egyezményét – alkalmazásával keressék a megoldást. Üzenetüket félreérthetetlenül Kínának címezték.

Ugyanakkor a fent említett 2015. februári⁷² és 2017. decemberi⁷³ amerikai nemzetbiztonsági stratégiák egyaránt az ázsiai csendes-óceáni térség biztonságpolitikai folyamataiba illesztve értelmezték az indiai-óceáni hatalmi versengést is. Ez könnyen érthető, ha figyelembe vesszük, hogy az amerikai stratégiai tervezés számára az Indiai-óceán másodlagos szerepet játszik a Csendes-óceán térsége mögött, pontosabban annak egy kiegészítő zónájaként veszi számításba. Voltaképpen India szerepének kiemelése mindkét dokumentumban az USA támogató hozzáállását tükrözi az ország nagyhatalmi ambícióival szemben, különös tekintettel az Indiai-óceánon játszott biztonsági szolgáltató szerepre. Ugyanakkor e kifejezetten barátságos viszonyulás mögött ott találjuk a kínai nagyhatalmi építkezéssel szembeni ellensúlyképzés igényét is. Washingtoni perspektívából az Indiai-óceán nem képez különállóan értelmezendő stratégiai térséget. Északnyugati része a közel-keleti, míg keleti része az ázsiai csendes-óceáni törekvések összefüggéseiben érdekes a számára. India támogatása éppen az utóbbi relációban tűnik hasznosnak, attól az elképzeléstől hajtva, hogy a demokratikus alkotmányos alapértékeket valló, de a kínainál összességében jelentősen kevésbé hatékonyan működő indiai állam legalább részben ellensúlyozhatja a kínai hatalmi építkezést az ázsiai térségben, miközben aligha jelent fenyegetést az USA érdekeire. Más szavakkal: India támogatása egy Kínát legalább részben korlátozó hatalmi politika érvényesítésében sokkal olcsóbb és kockázatmentesebb megoldás az amerikai társadalomnak, mint ha a nyugati szuperhatalom tisztán saját erőforrásokból kívánná ezt megvalósítani. Mindezzel ráadásul – bár rendre hitet tesz az USA katonai elsőségének megőrzése mellett – azt is demonstrálja, hogy elfogadja a feltörekvő hatalmak ambícióit, ha azok valóban a stabilitás tényezőiként viselkednek. Washington támogatná Újdelhi felvételét a Nukleáris Szállítók Csoportjába is, ezt azonban Kína blokkolja mindaddig, amíg Pakisztán is felvettelt nem nyer.

⁷⁰ *National Security Strategy of the United States of America* (2017). 46–47. Forrás: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 12. 26.)

⁷¹ *U.S.-India Joint Strategic Vision for the Asia-Pacific and Indian Ocean Region* (2015). Forrás: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/01/25/us-india-joint-strategic-vision-asia-pacific-and-indian-ocean-region> (A letöltés ideje: 2017. 01. 22.)

⁷² *National Security Strategy* (2015).

⁷³ *National Security Strategy of the United States of America* (2017).

Gazdasági kapcsolatok

Mint láthattuk, az amerikai–indiai párbeszédet kezdettől fogva tematizálták bizonyos gazdasági természetű kérdések. Valóban jelentős kereskedelmi együttműködésre azonban csak az indiai gazdaság liberalizációja és gyors fejlődésének beindulása nyomán nyílt lehetőség. Komoly tényező volt emellett az indiai származású munkavállalók megjelenése is az amerikai munkaerőpiacon. Utóbbiak kapcsolata az anyaországgal igen fontossá vált Újdelhi szemszögéből is. Általánosságban az Indiába érkező külföldi utalások mértéke már csaknem egy évtizede a legmagasabb a világon, a kínai adatot is érdemben meghaladja.⁷⁴ A hazautalások összege a diaszpóra részéről nagyjából 2000 óta indult intenzív növekedésnek, és ezt a gazdasági válságperiódusok sem tudták érdemben megtörni. Ennek az összegnek a második legnagyobb forrását az USA-ban dolgozó indiaiak jelentik, bár ez csak az egyes államokra levetítve igaz. Térsegek szerinti bontásban egyébként a Perzsa (Arab)-öböl államai számítanak a legnagyobb hazautalt jövedelmek forrásának.

Ami a két társadalom hivatalos gazdasági kapcsolatainak szintjét illeti, ott is számottevő fejlődés zajlott le az elmúlt évtizedben. India kétoldalú kereskedelme az Egyesült Államokkal 2016-ra 114 milliárd dollárra emelkedett.⁷⁵ Ezzel azonban jelentős amerikai deficit járt együtt. A két fél még 2014-ben kifejezte szándékát, hogy a kétoldalú kereskedelem összértékét 500 milliárd dollárra emelik. Egyébiránt 2017-re India az Egyesült Államok kilencedik legnagyobb kereskedelmi partnerévé vált, míg India számára az USA az első helyet foglalta el.⁷⁶ A folytatás azonban legalábbis bizonytalan.

Nehéz vitatni, hogy koncepciózusan nagy ellentétek feszülnek napjainkban India *Make in India* és az USA *America First* szlogenek alatt megfogalmazott gazdasági célkitűzései között. Donald Trump kormányának ugyanakkor kiemelt külpolitikai célja a dél-ázsiai országgal való minél szorosabb kapcsolat. Nemcsak a fent részletezett stratégiai megfontolásoknak engedelmessé, hanem azért is, mert a gyorsan növekvő indiai középosztály fontos fogyasztójává válhat az USA termékeinek.

A Transz-csendes-óceáni partnerségi megállapodásból (TPP) való 2017. januári amerikai kihátrálás indiai nézőpont szerint még új lehetőségeket is teremt a két ország kapcsolataiban.⁷⁷ Igaz, Újdelhi nem is foglalt volna helyet az alapító tagok között. Végeredményben az amerikai–indiai gazdasági kapcsolatokat állami szinten a két kormányzat nagyszabású ambíciói fűtik, a társadalmak szintjén azonban az egyre bővülő, de viszonylag szerény

⁷⁴ Lásd NAYAK, Gayatri (2017): India to be the top recipient of remittances from its diaspora in 2017. *The Economic Times*, 2017. 10. 03. Forrás: <https://economictimes.indiatimes.com/nri/forex-and-remittance/india-to-be-the-top-recipient-of-remittances-from-its-diaspora-in-2017/articleshow/60926915.cms> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)

⁷⁵ *Brief on India-U.S. Relations* (2017). Forrás: www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/India_US_brief.pdf (A letöltés ideje: 2017. 03. 12.)

⁷⁶ WORKMAN, Daniel (2019): India's Top Trading Partners. *World's Top Exports*, 2019. 12. 01. Forrás: www.worldstopexports.com/indias-top-import-partners/ (A letöltés ideje: 2018. 07. 02.) Az exportpiacok sorában az első, míg az importforrások tekintetében a második helyet foglalta el (Kína mögött). India Trade (é. n.). *WITS World Integrated Trade Solution*. Forrás: <https://wits.worldbank.org/CountrySnapshot/en/IND> (A letöltés ideje: 2018. 06. 18.)

⁷⁷ MELTZER, Joshua P. – SINGH, Harsha Vardhana (2017): Growing the U.S.-India economic relationship: The only way forward. *Brookings*, 2017. 06. 22. Forrás: www.brookings.edu/blog/up-front/2017/06/22/growing-the-u-s-india-economic-relationship-the-only-way-forward/ (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)

anyagi elvárásokkal rendelkező indiai alkalmazotti tömeg az egyik legnagyobb potenciális fenyegetés az USA határain belül zajló termelésre, így az amerikai munkavállalók állásaira nézve. Az ebből fakadó, lehetséges következmények azonban ma még a bizonytalan jövő világához tartoznak.

Kulturális kapcsolatok

Visszakanyarodva az előző fejezetben már érintett diaszpóra kérdéséhez, a 2010-es évek közepére összesen nagyjából 3,5 millió indiai származású ember élt az Egyesült Államokban. Ez a lakosság 1%-át tette ki, amelynek 69%-a külföldön született. Ugyan ezzel a harmadik legnagyobb létszámú bevándorló közösséget alkották (a mexikóiak és a kínaiak után),⁷⁸ az indiaiak mégsem játszottak igazán fontos szerepet az amerikai kultúra meghatározó vonásainak formálásában, és a szubkontinens amerikai nézőpontból nem számít a legfontosabb migrációs kibocsátó országok közé. Az indiaiak mindössze a bevándorlók 4,8%-át teszik ki.⁷⁹ Mindennek ellenére az indiai származású személyek a képzettség és a gazdasági, munkaerőpiaci sikeresség tekintetében is az egyik legkiemelkedőbb bevándorló csoportot alkotják. Hatásuk így egyes gazdasági tevékenységekre (például az IT-szektorra) kifejezetten erősnek mondható, jelenlétük pedig látványos olyan településeken, ahol az említett magas szakmai ismereteket igénylő tevékenységek jelentős gócpontjai vannak. Emiatt az amerikai–indiai kulturális relációk legmarkánsabban a szakmai és tudományos kapcsolatokon keresztül érvényesülnek. 2017-ig nagyjából 130 ezer indiai hallgató folytatott felsőoktatási tanulmányokat az Egyesült Államokban. Mellettük az akadémiai együttműködés másik szintjét képezi a kutatók és egyetemi oktatók közötti, igen élénk kommunikáció. Évente mintegy 1000 amerikai szakember kap meghívást indiai egyetemeken való vendégoktatásra. Ez az akadémiai kör, amely évtizedes kapcsolatokkal rendelkezik Indiában, a két nép jó kapcsolatainak legelkötelezettebb támogatója. Jóindulatuk az indiaiak iránt általában azokban az időszakokban is fennmaradt, amikor a két kormány viszonyát feszültségek terhelték. A kulturális kapcsolatok építésének lehetőségét komolyan elősegíti továbbá, hogy Indiában minden színvonalasabb középiskolát végzett ember megtanul angolul, így a közös nyelven való kommunikáció – főleg az értelmiség körében – alig vagy egyáltalán nem ütközik akadályokba.

Konklúziók és kitekintés

India és az Egyesült Államok jó kapcsolatainak napjainkban már sokkal nagyobb tétje van Ázsia jövőjére nézve, mint ahogy az a megelőző korszakokban elmondható volt. Nukleáris ütőerővel is rendelkező hatalmak viszonyáról van szó, amelyek valamennyi ma létező előrejelzés szerint a 21. század világának gazdasági teljesítményéből is egyaránt nagy szelvet tudhatnak majd magukénak.⁸⁰ Mindez azonban nem jelenti azt, hogy már egyenrangú

⁷⁸ Migration Policy Institute (2014): *The Indian Diaspora in the United States*. RAD Diaspora Profile. 1.

⁷⁹ Migration Policy Institute 2014, 2.

⁸⁰ Lásd például Organization for Economic Cooperation and Development (é. n.): *Policy challenges for the next 50 years*. Forrás: www.oecd.org/eco/outlook/lookingto2060.htm (A letöltés ideje: 2014. 08. 12.)

felek lennének. Washington a demográfiai különbségekből fakadó tényezőket leszámítva minden más releváns területen lényegesen nagyobb potenciállal rendelkezik indiai partnereénél, és ez minden jel szerint az előttünk álló évtizedekben is igaz lesz, még ha az előnye csökkenni is fog. India emellett hangsúlyozottan a második számú feltörekvő hatalom Ázsiában, gazdasági fejlődési potenciálja az elmúlt években kezdte valamelyest felülmúlni kínai riválisát. Minthogy azonban utóbbi GDP-je még vásárlóerő-paritáson is 2,4-szerese az indiainak, kettejük mozgósítható forrásai között még – a jelenlegi tendenciák tartós fennmaradása mellett is – hosszú ideig nem tűnnek el a különbségek. Mindez természetesen hatással lesz India Egyesült Államokkal összefüggő elképzeléseire is. A mai stratégiai előrejelzések az előttünk álló két évtizedre nézve jobbra azt a forgatókönyvet erősítik, hogy a két hatalom számára kölcsönösen fontos marad a minél zavartalanabb, magas szintű együttműködés. Bár arra nem kell számítani, hogy India az erősebb fél szerepébe kerülne (ahogy például az orosz–kínai reláció esetében megtörtént), az világosnak tűnik, hogy az Egyesült Államok szemében dél-ázsiai partnere egyre értékesebbé válhat majd a Kínai Népköztársaság erősödése nyomán.

Sokan úgy vélik, hogy a két hatalom kapcsolatai természetes alapokon nyugszanak, amelyeket a demokratikus értékrend közössége és a stratégiai törekvéseik egymást támogató jellege alapoz meg. Mint láhattuk, a múltban közel sem volt ez ennyire magától értetődő. India hidegháborús külpolitikájának ismerete arra figyelmeztet minket, hogy az önálló stratégiai kultúrával és a nyugati hatalmakétól eltérő világszemlélettel rendelkező óriásállam közel sem azonosítható például az USA kisebb európai szövetségeseivel. Tartós harmóniája Washington törekvéseivel már azért sem bizonyos, mert az indiai állam globális hatalmi súlyának fokozódása magában hordozza a jelenleg minden szempontból az USA-nak kedvező erőviszonyok megváltozását, ami ha nem is eredményezi India hatalmi képességeinek felnövekedését partneréé mellé, de lehetővé teszi az Indiai-óceánon való megkérdőjelezhetetlen erőfölényének kialakítását, ami már sokkal magabiztosabbá teheti az indiai külpolitikát. Látni kell azonban azt is, hogy az amerikai és indiai külpolitikai gondolkodásnak közös vonása a morális értékek és szempontok erőteljes képviselése – még ha ez természetesen nem is mindig érvényesült. Ezen értékek azonban nem minden esetben ösztönzik ugyanazokat a törekvéseket. Indiában például a nemzetek egyenlőségének és kölcsönös tiszteletének, valamint az antirasszizmus igénye sokkal erőteljesebb, mint például a demokratikus, alkotmányos értékek terjesztéséé, amelyek viszont az amerikai partner állandó hivatkozási alapja. Összességében az indiai és az amerikai külpolitikát meghatározó stratégiai célkitűzések ma tartósan összeegyeztethetőnek tűnnek, a két hatalom viszonyában azonban az indiai fél önálló mozgásterének bővülésére és önbizalmának erősödésére lehet számítani. Újdelhi szemében pedig a sokat emlegetett stratégiai önállóság egyik nagyon fontos összetevője, hogy India nem válhat más hatalmak eszközévé saját konfliktusaiak megvívásakor. E tételtől az amerikai kapcsolatok kedvéért sem valószínű, hogy engedni fog.

Felhasznált irodalom

A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: India (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/countries/india> (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)

- ABITOL, Aldo D. (2009): Causes of the 1962 Sino-Indian War: A Systems Level Approach. *Josef Korbel Journal of Advanced International Studies*, Vol. 1, 74–88.
- ADELMAN, Kenneth L. (1986): *Pakistan's Nuclear Weapons Program and US Security Assistance*. Memorandum for the Assistant to the President for National Security Affairs, United States Arms Control and Disarmament Agency.
- BRECHER, Michael (1979): Non-Alignment Under Stress: The West and the India-China Border War. *Pacific Affairs*, Vol. 52, No. 4. 612–630. DOI: <https://doi.org/10.2307/2757064>
- Brief on India-U.S. Relations* (2017). Forrás: www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/India_US_brief.pdf (A letöltés ideje: 2017. 03. 12.)
- BURKE, S. M. – ZIRING, Lawrence (1973): *Pakistan's Foreign Policy. An Historical Analysis*. London, Oxford University Press.
- BURR, William ed. (2013): The Clinton Administration and the Indian Nuclear Test That Didn't Happen – 1995–1996. *The National Security Archive*, 2013. 02. 22. Forrás: <http://nsarchive.gwu.edu/nukevault/ebb412/> (A letöltés ideje: 2015. 11. 14.)
- Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization (CTBTO). Forrás: www.ctbto.org/the-treaty/history-summary/ (A letöltés ideje: 2013. 11. 03.)
- COOKMAN, Colin – FRENCH, Bill (2011): *The Pakistan Aid Dilemma*. Center for American Progress. Forrás: https://cdn.americanprogress.org/wp-content/uploads/issues/2011/12/pdf/pakistan_aid.pdf (A letöltés ideje: 2018. 05. 23.)
- CSIKI Tamás – MOLNÁR Ferenc – VARGA Gergely (2012): Az Egyesült Államok védelmi stratégiai irányváltásának háttere, elemei, valamint hatásai Európára és Magyarországra. *Nemzet és Biztonság*, 5. évf. 4. sz. 96–110.
- Department of Defense United States of America (2010): *Quadrennial Defense Review Report*. (February 2010.) Forrás: www.defense.gov/qdr/qdr%20as%20of%2029jan10%201600.PDF (A letöltés ideje: 2012. 05. 11.)
- Department of Defense United States of America (2012): *Defense Strategic Guidance, Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for the 21st Century Defense*. (January 2012.) Forrás: www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf (A letöltés ideje: 2012. 05. 11.)
- ELLEMAN, Bruce A. (2001): *Modern Chinese Warfare, 1795–1989*. London, Routledge.
- EPSTEIN, Susan B. – KRONSTADT, Alan K. (2013): *Pakistan: U.S. Foreign Assistance*. CRS Report for Congress. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/row/R41856.pdf> (A letöltés ideje: 2018. 01. 22.)
- FILKINS, Dexter (2000): India, Pakistan Inch Toward War as Clinton Visits. *Los Angeles Times*, 2000. 03. 19. Forrás: <http://articles.latimes.com/2000/mar/19/news/mn-10448> (A letöltés ideje: 2015. 01. 22.)
- FREY, Karsten (2006): *India's Nuclear Bomb and National Security*. London, Routledge.
- FY 1971 Economic Assistance Program for India* (é. n.). National Security Decision Memorandum 101. 1971. 03. 02. Forrás: www.nixonlibrary.gov/sites/default/files/virtuallibrary/documents/nsdm/nsdm_101.pdf (A letöltés ideje: 2018. 03. 04.)
- GUHA, Ramachandra (2008): *India After Gandhi. The History of the World's Largest Democracy*. New York, HarperCollins.
- HÁDA Béla (2011): Az iráni kapcsolatok szerepe az indiai stratégiai építkezésben. *Nemzet és Biztonság*, 4. évf. 5. sz. 22–34.
- HÁDA Béla (2014): A pakisztáni nukleáris fegyverkezési törekvések és az amerikai külpolitika 1979–1990. In MAJOROS István et al. szerk.: *Hindu istenek, sziámi tigrisek*. Balogh András 70 éves. Budapest, ELTE BTK. 201–214.

- HAGERTY, Devin T. (1986): The Development of American Defense Policy Toward Pakistan, 1947–1954. *The Fletcher Forum*, Vol. 10, No. 2. 217–242.
- India – United States Relations (2016). Forrás: www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/USA_15_01_2016.pdf (A letöltés ideje: 2018. 07. 12.)
- India Trade (é. n.). *WITS World Integrated Trade Solution*. Forrás: <https://wits.worldbank.org/CountrySnapshot/en/IND> (A letöltés ideje: 2018. 06. 18.)
- Kissinger Bids India Join In Curbing Atomic Arms; Ford-Gandhi Meeting Seen (1974). *The New York Times*, 1974. 10. 29.
- KISSINGER, Henry (1979): *White House Years*. Boston, Little, Brown and Co.
- KRONSTADT, K. Alan – KATZMAN, Kenneth (2006): *India-Iran Relations and U.S. Interests*. CRS Report for Congress.
- KUX, Dennis (1993): *India and the United States: Estranged Democracies, 1941–1991*. Washington D. C., National Defense University Press.
- LEVI, Michael A. – FERGUSON, Charles D. (2006): U.S.-India Nuclear Cooperation: A Strategy for Moving Forward. *Council on Foreign Relations, Council Special Report*, No. 16.
- MAJUMDER, Sanjoy (2011): Narendra Modi ‘allowed’ Gujarat 2002 anti-Muslim riots. *BBC News*, 2011. 04. 22. Forrás: www.bbc.com/news/world-south-asia-13170914 (A letöltés ideje: 2014. 08. 22.)
- MCMAHON, Robert J. (1988): United States Cold War Strategy in South Asia: Making a Military Commitment to Pakistan, 1947–1954. *The Journal of American History*, Vol. 75, No. 3. 812–840. DOI: <https://doi.org/10.2307/1901531>
- MELTZER, Joshua P. – SINGH, Harsha Vardhana (2017): Growing the U.S.-India economic relationship: The only way forward. *Brookings*, 2017. 06. 22. Forrás: www.brookings.edu/blog/up-front/2017/06/22/growing-the-u-s-india-economic-relationship-the-only-way-forward/ (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)
- Memorandum From the President's Deputy Special Assistant for National Security Affairs (Kaysen) to President Kennedy (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v19/d192> (A letöltés ideje: 2016. 12. 02.)
- MIAN, Anam (2015): The Rocky U.S.-Pakistan Security Relationship. *Security Assistance Monitor*, 2015. 08. 21. Forrás: www.securityassistance.org/fact_sheet/rocky-us-pakistan-security-relationship (A letöltés ideje: 2016. 01. 22.)
- Migration Policy Institute (2014): *The Indian Diaspora in the United States*. RAD Diaspora Profile.
- N. RÓZSA Erzsébet (2008): Az amerikai–indiai békés célú nukleáris együttműködési megállapodás. *Nemzet és Biztonság*, 1. évf. 11. sz. 15–22.
- National Security Strategy (2015). (February 2015.) Forrás: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 09. 11.)
- National Security Strategy of the United States of America (2017). 46–47. Forrás: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf> (A letöltés ideje: 2017. 12. 26.)
- NAYAK, Gayatri (2017): India to be the top recipient of remittances from its diaspora in 2017. *The Economic Times*, 2017. 10. 03. Forrás: <https://economictimes.indiatimes.com/nri/forex-and-remittance/india-to-be-the-top-recipient-of-remittances-from-its-diaspora-in-2017/articles-how/60926915.cms> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- Organization for Economic Cooperation and Development (é. n.): *Policy challenges for the next 50 years*. Forrás: www.oecd.org/eco/outlook/lookingto2060.htm (A letöltés ideje: 2014. 08. 12.)

- PANT, Harsh V. (2011): India's Relations with Iran: Much Ado about Nothing. *The Washington Quarterly*, Vol. 34, No. 1. 61–74. DOI: <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.534964>
- Presidential and Secretaries Travels Abroad* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/departments-history/travels> (A letöltés ideje: 2018. 04. 10.)
- Request for Review of Draft Paper on the Security Dimension of Non-Proliferation* (é. n.). Memorandum, C05040077, 1981. 04. 09.
- Resolution 47 (1948)*. United Nations, Security Council Resolutions. Forrás: [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/47\(1948\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/47(1948)) (A letöltés ideje: 2018. 04. 12.)
- SOHERWORDI, Syed Hussain Shaheed (2010): US Foreign Policy Shift towards Pakistan between 1965 & 1971 Pak-India Wars. *A Research Journal of South Asian Studies*, Vol. 25, No. 1. 21–37.
- SULTANA, Saeeda – ALQAMA, Syed Khawaja – FAROOQ, Muhammad (2013): U.S. Economics Assistance to India & Pakistan: A Comparative Study. *Pakistan Journal of Social Sciences (PJSS)*, Vol. 33, No. 1. 25–35.
- The National Military Strategy of the United States of America 2015* (2015). The United States Military's Contribution To National Security. Forrás: www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf (A letöltés ideje: 2017. 09. 11.)
- THOMAS, Raju G. C. (1990): U.S. Transfers of 'Dual-Use' Technologies to India. *Asian Survey*, Vol. 30, No. 9. 825–845. DOI: <https://doi.org/10.1525/as.1990.30.9.01p0412r>
- U.S. Policy Towards India and Pakistan* (é. n.). National Security Decision Directive 147., 1984. 10. 11. Forrás: <http://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-147.pdf> (A letöltés ideje: 2016. 06. 12.)
- U.S. Raps China's 'Aggressive Action' (1962). *Pacific Stars and Stripes*, 1962. 10. 22. (Japan edition.)
- U.S.-India Joint Strategic Vision for the Asia-Pacific and Indian Ocean Region* (2015). Forrás: <http://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/01/25/us-india-joint-strategic-vision-asia-pacific-and-indian-ocean-region> (A letöltés ideje: 2017. 01. 22.)
- US designates India as 'major defense partner'. *The Jakarta Post*, 2016. 12. 09. Forrás: www.thejakartapost.com/news/2016/12/09/us-designates-india-as-major-defense-partner.html (A letöltés ideje 2017. 08. 11.)
- US Military Supply Policy to Pakistan and India* (é. n.). National Security Decision Memorandum 289. 1975. 03. 24.
- US secretary of state John Kerry arrives in India to reboot ties with Modi (2014). *The Times of India*, 2014. 07. 30. Forrás: http://timesofindia.indiatimes.com/india/US-secretary-of-state-John-Kerry-arrives-in-India-to-reboot-ties-with-Modi/articleshow/39306389.cms?intenttarget=no&utm_source=TOI_AShow_OBWidget&utm_medium=Int_Ref&utm_campaign=TOI_AShow (A letöltés ideje: 2014. 08. 02.)
- Visits By Foreign Leaders of India* (é. n.). Forrás: <https://history.state.gov/departments-history/visits/india> (A letöltés ideje: 2018. 06. 12.)
- WEISMAN, Steven R. (1987): India and U.S. Agree On Supercomputer Sale. *The New York Times*, 1987. 10. 09.
- WORKMAN, Daniel (2019): India's Top Trading Partners. *World's Top Exports*, 2019. 12. 01. Forrás: www.worldstopexports.com/indias-top-import-partners/ (A letöltés ideje: 2018. 07. 02.)

Levéltári források

Az Egyesült Államok katonai segélye Pakisztánnak. MNL-OL XIX-J-6-a, India, 4. doboz, 51/szig. biz./1954. 1954. március 27.

MNL-OL, XIX-J-6-a, India, 4. doboz, 317/1955. 1955. december 24.

State Department telegram 012545 to Intsum Collective. U. S. Department of State, Case No. M-2009-00895, Doc No. C17601478, 1996. 01. 24.

U.S. Embassy New Delhi Telegram 9250 to State Department, 'Ambassador's Meeting with Opposition Leader', 12 August 1996. U. S. Department of State, Case No. M-2009-00895, Doc No. C17601457, 1996. 08. 12.